

Fran Mažuranić:

Lišće

Lišće i druga djela

Novo lišće

SADRŽAJ

I. LIŠĆE	4
MJESTO PREDGOVORA	4
BUGARIN	4
PJEVAČICA	5
PLAĆA	6
PAR DISTANCE	6
ŠTO SAM MISLIO UMIRUĆI?	7
KOD KUĆE	7
ALFRED	8
USIDJELICA	9
SJENA	10
DIJANA	10
U DAN DVOJBE	11
SVEMIR	12
OTAC I SIN	12
MIRAN IGRAČ	13
JEDINAC	13
MUKE	14
MLADA GOSPODA	14
MOJ PAS	15
SLOVAK	16
VEČERA	16
POVRATAK	17
MALA	17
DJETEŠCE	18
ŽENSKÉ SUZE	19
GNIJEZDO	19
PROSJAK	19
MUŠKE SUZE	20
GLUHONIJEMI	20
U SUMRAKU	21
LASTAVICE	22
ŽENA BEZ SRCA	22
GOSPODIN UČITELJ	23
»BUDI SVOJ«	24
SNIJEG	24
TKO ZNA ŠTO JE BOLJE?	25
LA BELLA BIANCA	25

PRIKAZA	26
VREBAC	26
MAJKA.....	27
NA MAJČIN GOD.....	28
THE REST IS SILENCE	28
II. LIŠĆE I DRUGA DJELA.....	29
SESTRE.....	29
MARKO	30
MOJ PRVI SLUGA.....	31
PETAR ILI PAVAO?	33
KRVAVI LIST	33
ZAŠTO SE RIBICA NIJE ULOVILA?.....	44
FRAGMENTI IZ DNEVNIKA HRVATSKOG PESIMISTE.....	46
ANĐELAK.....	49
III. NOVO »LIŠĆE«	50
SAMOSTANSKA PRIČA.....	50
BIJELA ŽENA.....	50
VEZAN!	51
MOJI SNI.....	52
NAŠ PRIJATELJ KAPETAN.....	52
RJEČNIK.....	55

I. LIŠĆE

(1887)

Svojim stricem
Pisac

MJESTO PREDGOVORA

»Samo da čitatelj svega najedanput ne čita, jer bi mu valjda - iz dosade - knjižica iz ruke ispala.
Neka čita svaku crticu posebi: danas ovu, sutra onu... Možda mu onda s kojega lista štogod kapne u dušu...«

Turgenjev: *Pjesme u prozi*, Uvod

BUGARIN

*Per aspera ad astra.*¹

S Vasilijem Minčovom drugovao sam u Zagrebu i u Pragu. Nadasve je ljubio svoju domovinu. Kad ga je pozvala na krvavu svadbu, on se je odazvao -

U Srbiji ga ranilo u prsa. Rana je zacijeljela, ali on je ne preboli.

Pobolijevaše. Ginuo je sve više te više - napokon je morao leći, da više ne ustane.

Često sam bio s ostalim drugovima uz njega. Liječnik nam reče da mu nema pomoći. Siromah Vasilije nije toga ni slutio. Bio je pun nade u budućnost, sve do zadnjega trenutka.

Kako je oduševljeno govorio o svojoj domovini! Kako lijep san je snivao o njezinoj budućnosti! Kakve osnove je snovao - kad ozdravi! - - -

Baš su Rusi prelazili preko Balkana. Bugari su se dizali. I moj Vasilj htio je na Balkan. »Moram ozdraviti«, reče, »svoj život sam dužan domovini«. Bio je pripravan žrtvu obnoviti.

.....
Pobratime! Jesi li sretan za zvijezdama?

Iz zemlje krvlju natopljene niklo stablo *slobode*. Pod njezinom sjenom ti se drugovi odmaraju i za *daljnji* posao krijepe.

Jesi li zadovoljan? Bugarska je slobodna. Bugarska će se i sjediniti i bit će svoja...

A što ću ti ja moći javiti o svojoj domovini ako se još kada sastanemo?

¹ Trnovit je put do zvijezda

PJEVAČICA

In v gradu je lépa híšna bilá...²

Prešeren

Konj me je udario, moram ležati. Proći će više dana dok ozdravim. Poginut ću od dosade - - - Zijevam. - - »Da sam bar oženjen!« - - Zijevam iznovice.

Tad začujem iz kuhinje pjesmu. Slušam.

Gospodareva kuhinja se dotiče moje spavaonice te čujem skoro sve što se unutra događa. Toga glasa još nisam čuo - bit će valjda nova sluškinja.

Slušam. Pjeva slovenske narodne pjesmice - bit će valjda istom iz sela došla. Pjeva tužne, mile pjesmice. Kako slatko se sluša!

Glas joj je čist kano srebro, a mekan kano prvi poljubac.

Ne znam ni sam zašto si tu djevojku tako krasnom mislim. Taj glas može samo iz vrućeg srca izvirati. Samo krasna usta mogu tako slatko pjevati. Samo nevina duša može tako nježne pjesmice izabirati...

Tako slušah više dana.

Pjev njezin bijaše često sličan cvilu male ptičice, - valjda se sjeća svojega doma, svoje majke...

Iza kratkog vremena umukne. Mjesto pjevanja čuh, podvečer, iz kuhinje zveketanje sablje i smijeh -

Pak je opet pjevala. Ali što?

»Du hast Diamanten und Perlen« - -

To vam pjeva cijeli božji dan! Sad glasno, sad potiho; sad brzo, sad lagano; sad tužno, sad strastveno - kako joj se kada duša talasa, al uvijek i uvijek »Du hast -«

To ju je valjda naučio njezin dragi - onaj sabljom zveketajući polustvor.

Dok ovo pišem, odziva se iz kuhinje taj nesretni »Du hast!«

Iz kože bih skočio!

Slovenka - jedva desetak dana u gradu - zaboravi već svoje mile, narodne pjesmice. Uz dragoga će zaboraviti i majku i njezine dobre savjete - -

»Mein Liebchen, was willst du noch mehr!?!« odziva se iz kuhinje.

Idem, sve šepav, iz kuće - -

² I u gradu je lijepa sobica bila.

PLAĆA

*Il est trop difficile de penser noblement,
quand on ne pense que pour vivre.³*

Rousseau, *Les Confessions*

U duhu vidim pustu, siromašnu ulicu radničkog predgrađa. Kad pogledaš mršava lica njezinih stanovnika, kad vidiš te uboge radnike upalih trudnih očiju, kad vidiš tu sitnu dječicu kako se po ulici - u istrošenim opravicama - igraju - ne bi rekao da si u Parizu.

Dakako, to nije raskošni i rastrošni Pariz - nego gladno radničko predgrađe.

Pogledaj malo onu dječicu kako se veselo igraju, cvrkutajuć i poskakujuć kano mali vrepci. - Ta vrebac i jest gamin među pticama!

Ta dječica još ne čute i ne slute bijede koja ih čeka. Kako su sretna!

Majčica ih s prozora gleda, ljuljajuć djetesce na ruci, te je i ona sretna, bar za časak!

Kako mil je onaj mali veseli deran koji nasred ulice stojeć - »bebici« dobacuje poljupce!

- - - Iznenada štropot kočije - - konji lete - poplašili se!

Kočijaš viče, majka vrisne - dijete stoji sred ulice, kano kamen. Izgubljeno je! - -

Taj tren skoči čovjek k djetetu i baci ga na stran. Njega gurne konj, pade, i kolo mu prijede preko ruke. Slomljena je.

Susjedi se slete. Majka dijete ogleda. - Čitavo je!

A osloboditelj?

Siromašni radnik, ide u bolnicu - -

Radnici ga sažaljuju. »A šta će mi ruke?« - osmjehnu se trpko - »tjedan dana sam već bez posla - od jučer bez jela« - -

- - - U romanima se takova šta uvijek sretnije svršava. Oslobođeno dijete je ili grofovsko, ili bar izgubljeni sin onoga bogataša komu su se konji poplašili. - osloboditelj bude opskrbljen za cijeli vijek.

A u životu? Čim da ga sirota plati, koja sama gladije da djecu nahrani? - - Plaćuć mu se zahvaljuje. I suze su plaća...

PAR DISTANCE

Jesi li kada gledao kakav ples, a da nisi čuo svirke? Primjerice vis-a-vis sa prozora?

Kako ljudi nam se čine plesači i plesačice! Kako se kreću, kano marionete! Smiješno nam se vidi kako se usta otvaraju i zatvaraju, a mi ne čujemo ni glasa. Koli je glupo istom lice koje se smije - a mi ne znamo zašto?

Ili si, recimo, u sobi.

Koli lud ti se čini smijeh koji ti - s ulice - do ušiju dopire!

Pristupio si k prozoru.

³ Vrlo je teško misliti plemenito, kada se misli na održanje života. - Rousseau, *Ispovijesti*

Vidiš dva ozbiljna gospodina kako se - usred ceste - razgovaraju. Kako smiješna ti se čini ta njihova ozbiljnost!

Jedan otvara i zatvara usne kano po taktu - mašući rukama po zraku. Drugi mu približio lijevo uho te pobožno sluša. Onda mijenjaju uloge.

Napokon se praštaju. Pružaju si ruke, klanjaju se i rastežu lice na ljubezan posmijeh. Onda se okrenu, te ide svaki svojim putem.

Najgluplji je onaj prijelaz što ga sada razabiraš u licu, kako se naime čovjek sili da bude ozbiljan: oči mu već mrko gledaju, a lice se još smijucka.

Obično se čovjek u tom trenutku ogleda da li je tko opazio - da se on, sam idući, smije. I sam čuti kako bedasto izgleda.

- Uopće nam je sve - manje-više - smiješno, čemu ne znamo uzroka.

Mnogim ljudima je i plač naroda smiješan - jer izdaleka gledaju. Vide suze, a ne znaju uzroka.

Pristupite bliže, gospodo, pak će vas proći smijeh!

ŠTO SAM MISLIO UMIRUĆI?

*Čto ja budu dumat' togda kogda mnje
pridetsja umirat' - jesli ja toljko budu v
sostojaniji togda dumat'?*

Turgenjev, *Stihotvorenija v prozje*

Bilo mi je osam godina kad se je novljanska luka gradila. U toj dobi znade većina primorske djece plivati - ja još nisam znao.

Igrajući se po luci, padnem u more. Potonem. - Voda me digne. Vidim na zidu, vrh sebe, djece - -
Pružam ruke - hoću da vičem - - ne mogu! Gutam more, tonem. - - Izgubljen sam!

Taj tren proletjeh sav svoj život. Svi grijesi mlađanog vijeka došli mi na pamet: slador sam uzimao, brata tukao, lagao, na voću bio. - - - Zadnja misao mi bijaše: Idem u *pakao!*« - te se onesvijestih. - -

Izvukoše me - a čemu?

KOD KUĆE

*Djedi vaši rodiše se tudijer,
Oci vaši rodiše se tudijer,
I vi isti rodiste se tudijer:
Za vas ljepše u svijetu neima.*

Mažuranić

Stari moj grade, kako te ljubim! Ti si mi i svojom burom i svojim morem i svojim kamenjem srcu prirastao! - Pod svakim kamenom leži po koja mila uspomena - ta moje najmilije uspomene i leže pod kamenom! - -

Ti si moja prva ljubav.

Što ću misliti kada mi dođe smrtni čas, ako tada uopće budem mogao misliti? - Turgenjev, *Pjesme u prozi*

Ljubim te - zato mi i jesi toli lijep! Ljubim te - zato mi i odlane uvijek u tvom krilu.
Kad otisnem u more, kad krenem u polje, kad sjednem ispred kuće - opsjenjuju me vesele slike
mojega djetinjstva.
Te me slike opskakuju, viču, vrte se i smiju - dok se i ja s njima u kolo ne uhvatim. - - Lagano,
lagano! Odvikao sam kolu, veselju i sreći - - -
Nedjelja je. Svijet ide u crkvu. Sprijeda čopor vesele, čisto obučene dječice.
Kako poznati mi se vide!
Čini mi se da smo se jučer skupa igrali!
Bio sam od svih najtvrdoglaviji. - -
Onaj mali vragoljan je sigurno Petrov. Ona mala, ohola paunica bit će Milkina.
Djeca me znatiželjno gledaju, pitajući se: tko sam?
Roditelji me njihovi prepoznaju, pitaju za zdravlje i čude se kako sam visok - i miran. E da,
ukrotilo me!
Sjednem. Prema meni puzi djetesce, po sve četiri. Moglo bi već i hoditi, ali mu se puzanje
prikladnijim vidi. Smiješi mi se!
Bože moj, čiji je to smijeh? I te crne, vesele oči sam već negdje vidio. Čije je to dijete? Pitat ću ga!
»Mali, kako se ti zoveš?«
- »Mene mama zove.«
»A kako te mama zove?«
- »Odi ćimo.«
Poljubio bih ga!
- - - Zašto ne može ta idila vječno trajati?

ALFRED

Tempora mutantur...⁵

Poznao sam Alfreda dok je još sasvim običan čovjek bio, niti duhom niti tijelom osobit. Nitko se
za nj ni brinuo nije.
Pak gle čuda! Danas je moj Alfred ideal svih odraslih djevojaka, željkovanje svih dobrih majčica!
Slušaj samo kako o njem govore, pak ćeš čuti da je Alfred najljepši, najduhovitiji i najljubezniji u
cijelome društvu.
»Ja sam uvijek govorila, Alfred je čovjek ženijalan« - zbori gospođa savjetnica, sretna majka dviju
kćeri.
- »A mogao bi još i plemić postati, ta dobra je roda« - prihvati neka šljivarka.
»Samo da nije tako hladan!« - uzdahnut će neka »punoljetna« krasotica - »al se drži ko da sve ženske
mrzi.«
»Koli divan stas!«
»Koliki lijepi plavi brci!«

⁵ Vremena se mijenjaju.

Riječju: *ideal*.

A kako i ne bi? Ta nedavno je baštiniu od nekakvoga rodaka sto tisuća...

Ah, tako!

Nego *tako* je bilo jučer, a *danas*? Slušaj!

»Ta ja sam uvijek govorila, Alfred je budala!« - reče savjetnikovica.

- »Prost seljak, što ćete?« - puhnut će plemkinja prezirno.

»A s našom sobaricom je dopisivao« - ogłosi se ona krasotica koja ga jučer s hladnoće prekoravala.

»Drži se ko da se je tinte napio«!

»Mogao si je radije brke njom pocrniti!« -

Zaboga, otkud ta nagla promjena? Da nije Alfred preko noći osiromašio? - - Da nije možda kakvom zbirkom pjesama ogriješio dušu? - -

Ni jedno, ni drugo. Zaručio se!...

USIDJELICA

*Ach jak těžko jarní růži,
když sníh pozdní na ní padá,
a vítr chladný její lístečky
mrazem usvadlé odkrývá...⁶*

Čelakovský, *Odchod*

Stara djevojka! Usidjelica! - - Ne rugaj joj se!

Ako joj je i tijelo i lice »epigramatično« zašiljeno, ako se i oblači nešto »premlado«, ako se i zacrveni kad se govorio »goloj istini« - - ne rugaj joj se!

Ako ti se - čim ju upoznaš - i prituži da već sirotica ni oca ni majčice nema - a ti misliš da bi i sama već mogla unučad gojiti - - pogledaj malo dublje u to napol ugaslo, od suza crveno oko - i ne rugaj joj se!

Kako smiješnom i suvišnom vidi nam se stara djevojka! Ali, ako je svoju svrhu na svijetu i promašila - istražuj zašto? - - i ne rugaj joj se!

Jedna je grda i siromašna - požali ju! Druga nije grda, ali je njezin odabranik slomiv joj srce i vjeru slomio - uzev *bogatu*.

Treća čeka još i danas - plačuć neće li se dragi povratiti s vojne...

U romanima rado čitaš frazu »vjerna do groba« - ako se kada u životu na nju namjeriš - - - ne rugaj joj se!

Kakav je ono listić što ga danomice čita i strastveno ljubi?

Kakvo je ono suho cvijeće što ga svaki dan suzama zalijeva? - U žene ostari prije lice nego srce. Ne rugaj joj se!

Upoznaj se s njom bolje - pak ćeš - skoro uvijek - vidjeti da je uboga usidjelica nježne - rekao bih djetinjske - duše, meka i čitljiva srca i na svaku žrtvu pripravna.

Možda bi bila bolja od mnoge i mnoge majke, da nije ostala na cjedilu.

⁶ Ah, kako je teško proljetnoj ruži, kad na nju pada kasni snijeg a hladni vjetar otkriva njene latice uvenule od studeni... - Čelakovský, *Odlazak*

Ne rugaj joj se!

SJENA

Speak that I may see thee.⁷

Addison, *Spectator*

Grozna noć!

Tmina i oluja na kopnu i moru. Vjetar zviždi, dažd šiba, more bjesni. Sad bljesne munja, sad grom zagrmi. Grozna noć! --

Polnoć bije. -- Što vidim?! - Sablast ili čovjek? -- Šulja se tminom. Stane -- prisluškuje, pak ide dalje prema moru.

Kraj mora leži groblje. U grobarovoj kući gori luč, svjetlucajući se kroz prozore - kano oči iz rasvijetljene mrtvačke lubanje...

Sjena se miče baš prema svjetlu. Pred vratima stane. Sluša.

Iz konobe se čuje hrapav glas: »Zakolji ga brže!«

Sjena zakrikne. Vrata se otvore. »Tko je?« -- U konobi kolju za Božić purana --

Sjena odlazi, zlovoljno mrmljajući: »Kako sam nesretne ruke! Drugi *romanopisac* bi se bio namjerio na kakvog vampira, ili na razbojnika, ili na hijene koje mrtvace plijene - ili bar na kakve urotnike!«

Zamatajući se u kabanicu mrmlje iznovice: »Prikladnije noći za preljub, zločinstvo, sablazan i nesreću - još nisam doživio. U romanima se, uz ovako povoljne okolnosti, uvijek nešto dogodi. - Idem još malo na obalu, možda se na pirate, ili na kriomčare namjerim; možda se - kojom srećom - kakav brod razbije, ili se koji zaljubljeni đak utopi. -- Kad će, ako ne danas?«

DIJANA

Luna mendax⁸

Bilo mi je kojih pet godina kad na moje veliko čudo opazih da mjesec svuda za mnom hodi. Kamo ja, onamo i on!

Pohvalih se prijatelju.

»Ide i za mnom!« - reče on.

Počesmo se svađati za kim mjesec ide.

»Eh, pak da vidimo! Ajdmo po cesti, jedan gore, drugi dolje - pak ćemo vidjeti koga mjesec voli.«

Učinismo tako. Gledajući u mjesec, stupali smo protivnim pravcem.

»Ide li za tobom?«

- »Ide, a za tobom?«

»I za mnom!«

Tome se nisam mogao prečuditi, kako može mjesec - u isto vrijeme - za dvojicom ići?!

⁷ Progovori, da bih te mogao vidjeti. - Addison, *Promatrač*

⁸ Varljivi mjesec

Danas se već tome ne čudim. Ta poznam drugu neku Dijanu, koja za *trojicom* ide, a svaki od njih misli da je on jedini - uz gospodina supruga.

To mi je večeras munulo glavom kad sam - idući kući - opazio da je mjesec *rogat*.

U DAN DVOJBE

*Hätte Gott mich anders gewollt,
So hätte er mich anders gebaut.⁹*

Schiller, *Xenien*

Bio sam u Beču kad je Hackler svoju majku umorio - da ju porobi. Našao je samo tri forinta.

Lešinu je sakrio pod svoju postelju, za ugrabljene novce se pogostio i onoj postelji spavao - pod kojom mu je ubijena majka ležala.

»Bože, bože! Zvijer toga učinila ne bi - a ti, sveti bože« - - -

»A ima li boga?« - šapne mi nešto. Podvojih - -

Bog je - kažu - *sveznajuć* i *svemoguć*.

Dakle je bog *znao* kad je majka tog obješenjaka začela i porodila, kako će joj se odužiti. Pa zašto ga je *Sve-znajući* stvorio? Zašto nije *Sve-mogući* tu dušu hijeni udahnuo?

Bog je dakle *znao* kad mu je *tu* dušu udahnuo, da će taj čovjek biti obješen - dakle je on *mora*o na vješalima svršiti!

»Mora?« - otimlje se nešto u meni - »ta bog je čovjeku dao slobodnu volju!«

Slobodnu volju? - A kako se slaže ta »slobodna volja« s božjim »sveznanjem«?

Sveznajući je *znao* unaprijed svaku njegovu misao, svaki njegov čin - a je li se on *moga*o tome oteti što je bog već unaprijed *znao* da će se *dogoditi*?

A kakva je to »slobodna volja?! - Onda i navijena ura iz »slobodne volje« sate odbija!

A je li tko na ovom ili na drugom svijetu za to odgovoran - što ga *Svemogući* nije boljom dušom nadahnuo?

Je li moguće da tko u vječne muke dođe - jer je bio *prisiljen* roditi se - da postane zločincem i da bude obješen?

Ne, to nije moguće!

Zato ne vjerujem da je ovaj svijet *početak* našega duševnoga života. Ne vjerujem ni da se ovdje naš duševni život *svršava*.

Možda je ovo žiće kakva manja ili veća nagrada ili kazna - a uzrok nam u ovom *prelaznom* stanju nije poznat.

Tko zna od *kuda* smo, i *kamo* ćemo? - -

Vječna i božanstvena tajno, *gdje* i *kad* ćeš nam biti jasna?

⁹ Da je Bog htio da sam drugačiji, bio bi me drukčijim stvorio.

SVEMIR

Vrh sunca sije suncov céla čréda.¹⁰

Prešeren, *Sonetje*

Za krasnih ljetnih večeri znao sam se izvesti na pučinu morskú. Povalio bih se u čamac, pustiv valú da me po volji ljulja.

Nada mnog milijuni zvjezdica, a oko mene otajstveno more.

Gledam i slušam.

Gledajuć nebo i trepet zvjezdica, ćutim kako narav diše.

Slušajuć šum mora, ćujem kako narav govori. Svaka rijeć mi se odziva u duši:

»Ćovjeće, ćovjeće! Oholi preuzetni crve! Jedan jedini dah vjetra, jedan jedini val - i nad tobom se je zaklopio ponor smrti - - - a da niti jedna zvijezda s toga ne zatrepti!«

Sa strahopoćitanjem virim u nebeske visine, pitajuć se: Šta sam ja?

Što je ćovjek samo prema *ovomu* svijetu? - A što je naša Zemlja prema svemiru?! - - - -

Mjesec se vrti oko Zemlje, a Zemlja s Mjesecom oko Sunca. Sunce pako - kažu neki zvjezdoznanci - kreće se, sa cijelim svojim sistemom, oko još većega Sunca. A okolo ćega se kreće ono drugo Sunce s milijunima svojih planeta? - - Tu prestaje zvjezdoznanstvo, tu poćinje vjera.

U to neizmjernosti ćovjek išćezava.

Što smo mi? Što je ovaj svijet?! - -

OTAC I SIN

Es ist eben nichts Seltenes, dass Einer seine Ehre für ein Ehrenzeichen verkauft.¹¹

Abraham a St. Clara

U kući je veliko veselje. Od svih strana dolaze gosti da ćestitaju sretnome domaćini.

On je sretan i presretan, te niti ne opaža da mu sina nema.

A gdje je?

Eno ga u njegovoj sobici. Leži u naslonjaću. Lice si je rukama zakrio. Vrele suze mu teku niz blijedo lice...

A što plaće taj mladić kad se svi vesele? - Jutros mu je otac dobio križ, radi izvanrednih zasluga *na saboru!*...

¹⁰ Povrh sunca sjaju ćitava stada sunaca. - Prešeren, *Soneti*

¹¹ Nije baš rijetkost da netko svoju ćast proda za odlikovanje. - Abraham a St. Clara

MIRAN IGRAC

That is the humour of it.

Shakespeare, *King Henry V.*

Većinom se ljudi, kad u igri dobivaju, smiju i drugima rugaju - a kad gube, onda se srde. Apsolutno mirna igrača nisam još vidio, a o jednom mi je stric ovo pripovijedao: Gledao sam kako su igrali roulette. Osobito me je jedan igrač zanimao. S najvećom hladnokrvnošću ogromne je svote dobivao i gubio. Napokon ga stade nesreća proganjati. Svaka karta na koju je položio, gubila je. Četrnaest puta redom položio na »rouge« - i četrnaest puta pojavio se »noir«.

S najvećim mirom isplaćuje on svoje gubitke lijevom rukom. Desnicu drži pod kaputom. Kad je i posljednji novčić izgubio, ustade nehajno, te pristupivši k meni gledaše kako drugi igraju - držeći još uvijek desnicu zataknutu.

- Gospodine - rekoh mu - ja se čudim vašemu miru. Kako možete uz tolik gubitak biti tako hladan?
- Hladan?! - reče igrač otvorivši kaput - gledajte ovamo, pak ćete vidjeti kako!
- - - Iz prsa mu tekla krv. Nokte desne ruke zakopao si je u prsa, kao da su jastrebove pandže.«

JEDINAC

*Trotz lauem Frühlingswetter
Wehen oft verwelkte Blätter...¹²*

Strijeljali se. Pavao poginu.
Odvezosmo ga kući.
Što će sada siromašni otac? Sin mu bijaše jedinac - -
Idem k njemu. Zemljaci smo.
»Gospodine pukovniče - progovorim - dolazim radi Pavla«
- »Ah opet kakav dug - Žid - mjenice! Stare gusle! Ne dam ni krajcare - neka ga zatvori!«
»Nije tako. Pavao se jutros duelirao« - -
- Tako! Sigurno je ranjen. - - Neka leži - pravo mu je. Nevaljanac!«
»Jest, ranjen je, teško - - pogibeljno - -«
Hotio sam ga malo na nesreću pripravit, prem sam mislio da je stari mramornoga srca. - U vojniku se lako prevariš.
Zadnja vijest ga je očevidno potresla.
»Gdje mi je sin? Vodite me k sinu!«
Starac poleti iz sobe. Na hodniku baš nose Pavla.
Otac prepozna na prvi mah da mu je jedinac mrtav - i sruši se na nj, ko bez duše...
- - - Kako ne bi starac smrti prepoznao! - ta gledao joj je u šesnaest bitaka hrabro u oči...

¹² Unatoč blagom proljetnom vremenu, često pada uvelo lišće...

MUKE

*Si parva licet componere magnis.*¹³

Vergilius, *Georgica*

Bio sam s prijateljem u lovu. Opalim na golubicu. Pade! - - Ranjena je samo, leprši.

Moj Vukodlak ju nemilo pograbi. Udavit će ju, pomislim.

Nego, sirota golubica je živjela kad mi ju pas donese. Da se ne muči, zakrenem joj vratom i bacim u torbu.

Sat kasnije navratismo se u krčmu na ručak.

Pogledam u torbu. Što vidim? Golubica još uvijek živi...

Prijatelj - stari lovac izvuče joj jedno pero, te ju - lovačkim načinom - probode.

Sirotica golubica, morala je tri puta pogibati! - -

Kod kuće predam plijen u kuhinju.

Začas eto sluškinje: jadona golubica još živi, što će s njom! Ona ista strijeljana i mrcvarena sirotica - pak da ju sada još i živu peruša!

Smilovah se i poklonih joj život. Nije bila teško ranjena - krilo sam joj prostrijelio - te je ozdravila.

Sada mi skače po sobi i prijateljuje s Vukodlakom.

.....
Sirotica! Strijeljali ju, vratom joj krenuli, proboli ju, naživo ju perušali - i još živi!

S njom se poigrava ono isto pseto koje ju je mrcvarilo - spremno na mig gospodarev na novo mrcvarenje.

Uboga - -!

MLADA GOSPODA

*Noblesse oblige...*¹⁴

Iz sjenice se čuje smijeh i lavež pasa. Mlada gospoda doručaše, pak se šale i smiju, huškajući dvije mlade doge jednu na drugu: bace im u sredinu kost, pak se psi za nju bore... Nespretni su. Mlada gospoda pucaju od smijeha...

Dječarac, od kakve četiri godine, prislonio se kraj ulaza sjenice i nemirnim očima ih razgleda... Bosonog je, blijed i rastrgan, a gladnim očima guta ostanke jela po stolu.

... Konobar donese zdjelu hrane i položi ju pred pse. Oni složno jedu, a dijete pohlepno gleda. Zavidu im.

Carry opazi dječarca: - No, mali, bi li im pomogao jesti?

Maličak zaklima glavom da bi.

- Pak jedi! - nasmije se mladi gospodin.

Djetešce se tresu i pristupi bliže. Prigiblje se i posije malenom, prozirnom ručicom u zdjelu. Psi mrmlju.

¹³ Ako se smije malo porediti s velikim - Vergilije, *Georgica*

¹⁴ Plemstvo obvezuje

- Ujest će ga - reče Freddy.
- Pedeset forinti da ga neće! - Šandor će na to.
- Primam! - prihvati prvi, a Carry presiječe.

Mali snova posije u zdjelu...

Šandor se nada da će dobiti okladu. I Freddy se nada... A kakvom bezazlenom napetošću motre tu šalu ta viteška, mlada gospoda!

Ne psuj ih! Freddy će dječarcu sigurno pokloniti što dobije... Ah, kako su dobra srca ta viteška, mlada gospoda!

MOJ PAS

*J'interprete tousjours la mort par la vie.*¹⁵

Montaigne, *Essais*

Imađah psa, Vukodlaka. Rado sam ga imao.

Bio je grd. Možda sam ga zao i ljubio što je bio tako grd - tako mi ga bar drugi mazili ni kvarili nisu. A bio je i vjerniji i bolji od mnogoga lijepoga psa... Ni lijepi ljudi nisu uvijek najbolji.

... Dolutao bijesan pas u kasarnu i poujedao više pasa. I moga Vuka je ujeo.

Došla stroga zapovijed da se ujedeni psi živoderu uruče.

Nisam se mogao odlučiti da svoga dugoljetnoga vjernog druga - predam krvniku. Odlučih ga sam ubiti.

Izidoh na tratinu s nabijenim revolverom. Pas za mnom. - Ulovim ga za ovratnik. Hoću da pucam, ali ne mogu da gledam u to vjerno, bezazleno oko... Okrenem se na stranu i pucam... Zlo sam pogodio: iz boka mu teče krv, a on miran - niti zalajao, niti zacvilio nije!

Gleda me tužnim, izrazitim okom, kano da me pita: »Što sam ti sakrivio?«

Drugim zrnom mu smrskah glavu. Pade. U smrtnoj se borbi do mene dovuče. Maše repom i liže mi noge. U očima mu još titra onaj izraz: »Nisam kriv...« Oko mu ugasne... Mrtav je.

Bilo mi je kano da sam najboljega prijatelja ubio - - -

Te večeri nisam jeo - a vidio sam nekoga s velikim tekom jesti iza kako je svoga druga, moga prijatelja, ustrijelio...

Dakako - po svim pravilima!

¹⁵ Ja uvijek smrt tumačim životom. - Montaigne, *Eseji*

SLOVAK

*Aspoň v tom necht' moudrost tvá mi
svítí. Kdo zde hřeší? či kdo křivdu tu
dělá? či kdo tuto křivdu cítí?...¹⁶*

Jan Kollár

Eto što nam je gospodin general - za stolom - pripovijedao:

»Bio sam u gornjoj Ugarskoj u posadi. Često vidjeh - jašuć preko mosta - kako seljaci koješta u grad na prodaju nose, i kako im nekakav šepavi Žid (koji pobira mostovinu) te stvari za pol cijene otimlje.

Kojigod se otimlje i ne da, al Žid ne popušta dok ne dade.

Jednoć gledah kako taj slabić nekakvog gorostasnog seljačinu gnjavi i stvari mu - baš na silu - otimlje.

Seljak ne da. Žid ga bogme i tuče!

- Čovječe božji - rekoh seljaku - što te nije sram da te Žid mlati, a ti si jači od njega?!

Slovak me čudno pogleda - na to još nikada ni pomislio nije da bi i on mogao koga tući!

Onda zgrabi Žida za vrat, baci ga o zemlju, te udri po njem! Bio bi ga nasmrtno izlupao - da ne rečem: - Dosta!

- Ti Slovjeni su čudni ljudi - završi naš general. - Da, vrlo čudni!...«

VEČERA

*Das Gute thust du nicht, um zu
empfinden Lust;
Die Lust empfindest du, weil du
das Gute thust.¹⁷*

Rückert, *Weisheit der Brahmanen*

Izmanjkalo mu novaca.

Sutra je prvi, sutra će mu i pismo s novcima stići - ali što će danas?

Objedovao nije. Da bi mogao večerati, prodao je - za forintu - nekakvu knjigu.

Ide veseo prema gostionici računajući što bi za 90 novčića naručio - jer šestica ostaje listonoši - s njom odmah u drugi džep! On u misli, al eto šegrta s bocom vina u ruci. Spotače se, pade, razbije bocu i razlije vino. Šegrt u plač.

Skupilo se deriščadi oko njega te ga još plaše kako će ga majstor! Siromah šegrt plače sve jače. Neće kući! Boji se.

A naš đak? - Posegao u džep i dao mu sve što je imao: »Eto, mali - kupi novu bocu i vina«. - - Pak pođe kući bez večere spavati - - -

¹⁶ Bar u tome neka mi sjaji tvoja mudrost. Tko ovdje griješi? ili tko čini ovu krivicu? ili tko osjeća tu nepravdu?...

¹⁷ Dobro ne činiš da bi osjetio radost; radost osjećaš jer činiš dobro. - Rückert, *Mudrost brahmana*

Svlačeći se ispade mu šestica iz džepa. Živio! Na listonošinu šesticu - koju bješe, kako znamo, u drugi džep spravio - sasvim je zaboravio.

Obuče se i kupi hljebac kruha. Za listonošu je sutra lako! Večerao je kruha i vode - i bio je sretan.

Teško da bi se te večeri ma s kim zamijenio bio!

POVRATAK

*Tko će znati što dan nosi,
što li u tamnom noćca skutu?*

»Parobrod!« - »Parobrod!« - vesele se djeca, skačući po luci - »parobrod ide!«

A kako da se i ne vesele? - Koji čeka brata, koji rodaka - bog zna što će im iz Bosne donesti?! - - Boj se svršio pak se junaci vraćaju.

Brod se primiče. Došljaci navalili na provu - da bolje vide.

Nadvili se tijelom preko broda ne bi li svoje prepoznali.

S kraja mašu rupci.

-- Starac prepoznaje unuka, žena muža, djevojka zaručnika.

Dovikuju si. Pozdravljaju se.

Brod pristaje. Junaci skaču na kraj, ne čekajući dok pristane.

Prvi skočio Ivan. Zlatna kolajna mu resi prsa. »Al će se majka razveseliti!« pomisli.

Eto sestre. Pade mu oko vrata. Poljubiše se.

»A gdje je majka?« - pita Ivan, ogledavajući se.

Anici suze na oči.

»Zaboga, što je?« - pita mladić problijedjev.

Sestra ga plačući ogrli, pokazav rukom prema groblju. -- »Božja volja, Ive« ---

MALA

*Er hatte sie als Kind im Arm gewieget,
Die jetzt die Wiegenmühe schön ihm lohnet,
Da sich sein Haupt an ihren Busen schmieget.¹⁸*

Rückert, *Wanderungen*

Sjećam se kad se je susjedu kćerka rodila.

Marko - susjedov rođak - ide pogledati »malu«. I ja mu se pridružih.

Mala leži povijena u kolijevci i spava. Ustašca joj se sveudilj miču, valjda sniva da sisa.

Moj drug ju razgleda - čini mu se da je ipak malo premalena. Rada bi ju uzeo u naručaj da vidi je li što teška, al ne smije.

»A otkud vam je ta mala?«

¹⁸ On ju je kao dijete na rukama njihao, ona mu sada tu brigu lijepo uzvraća, jer se njegova glava priklanja na njene grudi. - Rückert, *Putovanja*

- »Kupili smo ju« - reče babica.

Marko ju iznova promatra - valjda razmišlja koliko je vrijedna. Napokon da idemo, ali će babica dječaku: »Poljubi malu, pozdravi se lijepo s njom«.

On ju poljubi. Mala se probudi i počne plakati.

»Kuma, koliko ste platili za tu malu?« - pita moj drug odlazeć.

- »Šesticu«.

»Bogme nije više ni vrijedna kad je tako zločesta«.

I ja sam bio toga mnijenja.

Ta mala ja i kasnije bila »zločesta« - kad god ju je Marko poljubiti htio.

Sada su svoji.

I oni već imaju malu.

Pitao sam susjedu, što je za nju platila? - nego me nije odmah razumjela. - Čini mi se da onoga našeg razgovora - kraj svoje kolijevke - ni slušala nije.

Pak da su žene znatiželjne!

DJETEŠĆE

Započeh stojeć, a svrših - klečeći.

V. H.

Kad sam u Beču u husare stupio, bio sam zavađen s bogom i sa svijetom.

Svako društvo sam mrzio i prezirao, zato nisam iz vojarnje ni izlazio.

Niti u vojarni nisam imao društva. S husarima se nisam razumio, a potčasnici - ako i znadu štogod njemački - nisu mi svojim društvom dosađivali jer nisam imao novaca.

Niti službeno nisam izlazio jer je bila zima te smo u dvorištu jahali.

Tako se dogodi da se četiri mjeseca na ulici ni pokazao nisam. Četiri mjeseca nisam vidio čovjeka, osim crvenkape!

Proletne neke večeri izadoh opet u grad.

Sve mi se nekako čudno, novo vidjelo.

Stanem. Slušam. - Kroz otvoren prozor čujem malo djetješće gdje plače - -

Suze mi navriješe na oči - ta bio sam već sasvim zaboravio da i djece na svijetu ima!

Sjetih se svoje mladosti, svoje majke - - -

Kad sam se vraćao u vojarnu, znam da mi se svijet i bolji i ljepši činio - nego prije.

Sjećam se da sam se te večeri i bogu molio - - onako, po prilici, kao nekad u djetinjstvu...

ŽENSKE SUZE

Frailty, thy name is woman!¹⁹

Shakespeare, *Hamlet*

Suprug polazi u Bosnu. Ostavlja ženu i malo dijete. Jedva je godinu dana oženjen.

Gledam kako se sa suprugom prašta.

Blijed je. Znam da mu srce od žalosti puca - ali oko je suho.

Žena mu plače, kano da toga dana ni preživjeti neće - a znam s kim je večeras urekla sastanak.

Ženske suze!

Rad bih znao mogu li žene uvijek plakati kad god hoće?

Mislím da mogu!

GNIJEZDO

O vraie et lamentable image de la vie!²⁰

Lamartine, *Jocelyn*

Naše dvorište bilo je ograđeno kamenim zidom. U tom zidu ugnijezdila se ptičica.

Ulaz u gnijezdo bijaše s vanjske strane zida, ali je u zidu bila pukotina te smo mogli - s naše strane - kroz tu pukotinu motriti sve što se je u gnijezdu događalo.

Ptičićâ time smetali nismo.

Kakvo veselje bijaše - nama djeci - motriti kako ženka sjedi, onda kako mladima hranu donâša, kako ih hrani, poji i čisti --- Cijele sate smo tako gledali.

Jednoć dotrči k meni mala sestra, plačuć - jer da je *zmija* u gnijezdu.

»A ptičići?«

- »Pojela ih zmija«.

-- Zbilja! U gnijezdu zmija, a na zidu sirota ptičica cvili.....

Poznam neku siromašnu udovicu, i ta je imala kuću punu djece ---

A tko je sada u kući? Advokat!

Kad tu udovicu vidim, sjetim se uvijek one uboge ptičice...

PROSJAK

I ne uvedi nas u napast!

Očenaš

Prije bih običavao ostavljati sobu otvorenu kad bih kamo izašao.

¹⁹ Slabosti, ime ti je žena!

²⁰ O istinske li i tužne slike života!

Jednom se vratim kući i sastanem na stubama prosjaka. Bio je star i slab. Tresao se od zime.
»Gospodine - reče mi starac drščućim glasom - vaša soba je otvorena - bijah u njoj - na stolu ura - gladan sam! - Zašto ostavljate vrata otvorena?!«

Razumio sam ga.

Starčeve oči čudno su se krijesile. Kako da opišem ono što je u tom pogledu titralo?

Nego možda se je to samo meni onda pričiniilo. -- Hm, prosjak!

Nadarih ga.

U sobi nije ničega manjkalo.

Od toga dana zatvaram vrata.

MUŠKE SUZE

*Pa dođe pop i dignuo krst,
Zaklopiše pokrov nad škrinjom,
U škrinju zabiše klinac čvrst -
I srce mi probiše klinom.*

Šenoa

Umrla mu žena. Ostavila troje male dječice.

--- Iz kuće iznašaju mrtvački lijes.

Žene plaču. Suprug stoji među njima, tvrd kano klisura u moru. - Sramota je mužu plakati!

Šestgodišnja mu kćerka drži na ruci najmlađe čedo.

Lijes odnašaju. -- Djetesce pruža za lijesom ručice, plaćuć: »Mama, mama!«

Pogledah u supruga. Lice mu je blijedo i nepomično, kano mramor. Niz lice mu kaplju krupne suze

Plači, brate, plači! *takve* suze nisu sramota.

GLUHONIJEMI

*In jedes Menschen Gesichte
Steht seine Geschichte,
Sein Hassen und Lieben
Deutlich geschrieben.²¹*

Bodenstedt, *Mirza Schaffy*

Poručnik barun V. ima gluhonijema slugu.

Našao ga prije dvije godine na ulici gdje prosjači. Mladić mu se smili, te ga uze.

Uzor sluge! Mig oka ili kret ruke mu je zapovijed na život i smrt.

Bistra je oka, kano da mu se svi živci u oku stiču. Odmah vidi tko je njegovu gospodararu prijatelj a tko ne.

²¹ Na licu svakog čovjeka stoje jasno ispisane njegova povijest, njegova mržnja i ljubav.

Više putâ je - u zgodno vrijeme - svoga gospodara od koga *odvraćao*.

Kako to? - - Lako!

Nas zasjenjuju slatke riječi, a njega ne. On samo *vidi* što se govori, ili bolje reći - što se *ne govori*.

U SUMRAKU

*So mancher auf der Erdenbahn
Hat noble Passionen:
Die Liebe ist ihm Eisenbahn,
Die Mädchen - Stationen.²²*

Čim ljepši muškarac, tim lošije o ženama misli - čim grdi, tim lošije o njima govori - zavist!...

... Moj gost je lijep, vrlo lijep, a kod žena okretan, drzovit i sretan - pak se ne čudim da o ženama dobro ne misli. A znade katkada i glasno misliti, osobitu u sumraku... Poslušaj ga malo!

»Ljubav? Vjernost? Trice i kućine! Ta što je ljubav? Djevojci izgovor, ženi isprika - a uzrok joj znamo« - reče protegnuv se u postelji.

- »A vjernost? - upitah ga iz drugoga kuta - što je vjernost?«

»Bijes bi ga znao! Još se na nju ne namjerih. Vjeruj: ljubav je tlapnja, vjernost opsjena - a dobro je da je tako. Čovjek to upozna čim prvu ljubav prekuži i prve boli zaboravi. A ta prva ljubav ti je prava »pasja bolest« ljudskoga srca. Nije života dok je ne preboli.

- »Ala si nježan!«

»A i čemu? Nježnost i sramežljivost ženske su krabulje.«

- »Krabulje?«

»Da. Njima nas mame - a i pravo je! Bez njih bile bi nam odurne.«

- »Sažaljujem te!«

»A zašto?«

- »Jer si tako - iskusan!«

»Eh, što ćeš?! Rijetki ponese u grob svoje ideale. I ja o njima snivah - ali znaš što Poljak kaže: meko srce među ljudima kano jaje u loncu - kuha i kipi dok ne otvrdne!«

- »A onda?«

»Kad ti srce kao kamen otvrdne onda uživaj: hini, prisiži i - laži da ljubiš. Tvoje prisege djevojkama izgovor, tvoje laži ženama isprika - a one drugo ni ne žele. Budi bezobrazan, pak ćeš sve postići.«

- »Pa ti da si pjesnik?!«

»Oslobodi bože! Recimo stihotvorac. U stihovima se glade laže, spjevane prisege ne vežu, a žena će obljubiti prije i najlošijega stihotvorca nego najboljega matematičara. Zveketni sabljom, kresni okom, zafrči brk, napiši pjesmu - pak je tvoja. Ni vražja ne odoli.«

- »Misliš?«

»Hm!... Jednu jedinu izuzimljem.«

- »A zašto?«

»Pljusnula me.«

- »Kako?«

²² Mnogi na zemaljskom putu imaju otmjene strasti: ljubav im je željeznica, djevojke postaje.

»Bijasmo u sumraku sami... Drznuh se - pa me pljusnu. A ljubila me, to znam dobro! Nju jedinu med ženama štujem.«

- »Dakle tu štuješ!... A ostale?«

»Ljubim.«

- »Spavajmo«.

»Bog!«

LASTAVICE

*The smallest worm will turn, being trodden on;
And doves will peck, in safeguard of their brood.²³*

Shakespeare, *Third part of King Henry VI.*

Kad su se s proljeća godine 1993. lastavice u Celovac vratile, našle su na štedioničkoj zgradi, u svom gnijezdu - vrepca. Otimač se nikako nije dao iz gnijezda.

Lastavice odletješe. Za kratko vrijeme vrati ih se cijelo jato, noseći svaka u kljunu po komad blata. Naočigled množine ljudi zazidaše vrepca u otetom gnijezdu.

Vidio sam to gnijezdo u celovačkom muzeju. Vrepcu proviruje iz gnijezda samo kljun - htio ga je u smrtnoj borbi proključivati.

- - - Tako rade lastavice na Slovenskom - pomislih gledajući to gnijezdo - a što čine braća Slovenci kada njima tko kuću preotme? - - - Ono isto što i Hrvati: donesu otimaču još i breme slame da na mekanom leži.

ŽENA BEZ SRCA

*A když do pole pluky jdou,
mnohá okénko otvírá,
lička utírá...²⁴*

Vojnici jašu iz grada - već se ne vraćaju.

S prozora ih gleda najkrasnija građanka - »Žena bez srca«.

Tako su ju prozvali - a zbilja nema srca! jer bi išto milije gledala onog blijedog konjanika koji se onako za njom ogleda - da bez srca nije!

Motri uzvitlanu prašinu kako je u zraku nestaje, i misli - - -

Udata je. Uzela je staroga supruga.

Iz ljubavi? Da! Kako ga ne bi ljubila kad je - poslije očeve smrti - cijelu obitelj od nužde spasio! - - Bio je očev prijatelj.

Zaprosio ju, ona ga uze. Ta nikoga nije voljela do njega.

Mnogi su joj se - i prije i poslije - udvarali. Ona za njih ni marila nije.

²³ I najmanji crv pokrenut će se ako ga se dirne; a golubice će kljocnuti u obrani svog potomstva. - Shakespeare, Treći dio *Kralja Henrika VI.*

²⁴ A kad pukovnije idu na bojno polje, mnoga otvara prozor, i suze otire...

Sve do nedavna joj bijahu svi jednaki.

Do »nedavna«? Da, donedavna! A sama sebe vara da je i danas još tako.

Nije! nije! - - Onaj časnik s kojim je nedavno plesala, nikako joj ne ide iz glave.

Njegov lik joj je uvijek pred očima - premda na njega ni ne misli.

Kad ga sastane, jedva ga i pogleda - al ipak opazi ako uzdahne.

Prolazeć mimo kuće, gleda uvijek u prozore - ta vidjela ga je iza zastora!

Na pisamce mu nije ni riječi odgovorila, a bilo je tako krasno pisano! - - Još ga znade napamet.

Kiticu - koju joj je na imendan poslao - odmah mu je vratila. - - - Al jedan pupoljak je ipak uzela i čuva ga!

Danas ga, na odlasku, ni pogledala nije - a bio je tako blijed!

Prošao je. Zamislila se - - - Čini joj se da do sada ljubavi poznavala nije...

Konjanici se gube u prašini, samo topot kopita se još izdaleka čuje - njoj je kano da joj po živom srcu gaze - - -

Žena bez srca!

Ni ne čuje da joj se je suprug približio - stari gospodin, srebrne kose.

»Dijete drago, prehladit ćeš se«.

Prene se i ogrli starca. - - - U oku joj titra suza. - -

Starac je blažen što ga pod starost takav anđeo čuva.

A tko je komu anđeo čuvar? - - -

GOSPODIN UČITELJ

*Ich hab's gewagt!*²⁵

Hutten

Bili su praznici poslije prve normalke. Kako da se s veseljem ne sjećam onog vremena? Cijele dane smo se igrali i na kopnu i na moru.

Jednom nas se je desetak po školskom dvorištu natjeralo.

Našu halabuku ćeš si lako pomisliti rečem li da smo se igrali »Indijanaca«.

Znali smo da naš gospodin učitelj tu stanuje, nego tko će na to u igri misliti - a ferije su!

Upravo je urnebesnim urlikanjem jedna divljačka četa na drugu navalila - - Divno!

Nego naš gospodin učitelj bijaše - čini mi se - drugoga mnijenja, jer se je u taj tren pokazao na vratima - - sa šibom u ruci.

»Učitelj! Učitelj!« - viču prestrašeno divljaci - pak u bijeg. Ja nisam bježao.

Učitelj je bjegunce gonio sve do vrata od dvorišta - ne ulovivši na sreću ni jednoga.

Vraćajući se opazi mene te pođe - mašući šibom - prema meni. Stojim - Išao je brzo, onda sve laganije, čak do mene - - tad se naglo okrenu i ode u kuću.

Stari, dobri moj Frane! Je l' da me ne bi bio štedio da si me ulovio u *bijegu*?

²⁵ Ja sam se na to odvažio.

»BUDI SVOJ«

Šenoa

Svaki čovjek umire u jeziku u kojem se je rodio i odgojio. General X. bijaše rodom Graničar, seljački sin prave hrvatske korenike.

Oženio se za Njemicu, a ona mu odgoji djecu njemački.

Dok je bilo zdravlja, kako-tako! On pravo ni ne osjeti da njegovi ne znaju hrvatski.

Al eto nevolje!

General oboli. Na umoru je.

Teška bolest ga prekinula. Oslabio. Muči se: ni živjeti ni umrijeti ne može!

Od velike muke zaboravio tuđe jezike. Ne govori nego hrvatski.

Njegovi ga ne razumiju. Ljuti se.

Djeca plaču, gospođa zdvaja, a on bjesni što ga ne razumiju.

Ni zadnje želje mu ispuniti ne mogu.

Umirući govori. Što?

Mislim da sam mu te posljednje riječi čitao... - na hladnome, zdvojnome licu - - -

Zapamtih ih dobro!

SNIJEG

*Nevinnost' prý jest perla,
proto ji ocet každodenního života
tak snadne rozpustí.²⁶*

Jan Neruda

Snijeg pada. Djevojčica stoji zamišljena kraj prozora i gleda...

Sama je kod kuće. Otac je za poslom otputovao, a majčice davno već nema. Samo anđeo čuvar stoji kraj nje.

Čuvaj ju, anđele! Na samoći je sotona i sina božjega napastovao, na samoći je davno prvu ženu zaveo... Čuvaj, anđele, taj krasni pupoljak!

Divna li je! Kano Vesna, čekajući u kristalnoj palači dok zima mine.

Kad vidiš taj sanjarski pogleda i ta ustašca, reći ćeš: djevojka je!

Kad pogledaš to vedro čelo i nevino lišće, rekao bi: dijete je. Ali krasno, čarobno dijete!

Zamišljena je, niti se ne miče. Časimice uzdahne. Ustašca se nabiru na sladak smijeh, kano da očekuju prvi poljubac...

Valjda i sada misli na onoga mladića koji joj - od neko doba - ne ide iz glave. I danas ga je vidjela kad se je praštala s ocem.

Što joj je ono rekao? - »Ala će vam biti večeras dosadno kad budete sami!«

²⁶ Kažu da je nedužnost biser, zato je ocat svakidašnjeg života tako lako rastapa.

Nego njoj dosadno nije. Ta misli na njega!... Prije bi ju jedva i pogledao. Naravno! On je sin bogatoga vlastelina, a ona? Dijete njegova vrtlara! Pa kako je, od neko doba, prema njoj ljubazan!... Ona uzdiše. I anđeo čuvar uzdahnu.

Zamračilo se. Snijeg prestao padati. Dvorište je pokrito čistim, netaknutim snijegom. Koja će ga noga prva gaziti?

Eno mladića, ide baš preko dvorišta u vrtlarov stan. Usta mu poigravaju davolskim smijehom.

Mladić stupi u sobu djevojčici. - - »On je!«... Anđeo čuvar izleti iz sobe, plačući...

I djevičanska duša je čist, netaknut snijeg.

TKO ZNA ŠTO JE BOLJE?

Wer ist so vermessen unter uns, zu behaupten, seine Religion sei die allein richtige?!²⁷

Friedrich II.

Pokojni otac* znao je pripovijedati slijedeću bosansku priču:

»Dospelila se u selo baka. Nitko nije znao koje je vjere.

Polazila i crkvu i mošeju, slušala i hodžu i popa - a gdje je mogla, pomagala i Turčinu i kršćaninu.

Zato su se obje vjere za njom otimale. Al lukava baka neće da se oda!

Kad je ležala na umoru, sletjeli je susjedi:

»Ded kaži, bako, koje si vjere - da te prema vjeri ukopamo«.

- »Ej, braćo moja - odgovori stara - izmjerite dobro polovinu puta od kršćanskog do turskog groblja - te me nasred srijede ukopajte - - jer tko zna što je bolje na onome svijetu?«...

* Anonimni pisac knjige *Pogled u Bosnu*, godine 1842.

LA BELLA BIANCA

Niti najgrđa žena neće se začuditi ako ju nazoveš Venerom, jer svaka misli za sebe da je najljepša na svijetu. I jež se čini sam sebi kudrave dlake.

Tako nam je tumačio neki stari gospodin, a za dokaz je naveo ovo:

»Prošlo je šezdeset godina što sam polazio senjsku gimnaziju. Blizu škole stanovala neka mlada Talijanka, po imenu Bianca.

Nikada nije ljepše ime grđu osobu resilo.

Da je bar što bolje duše bila, neka bi! Ali je bila i zlobna i porugljiva.

Tako nas je pritužila ravnatelju da smo pušili. To je bio zaonda smrtan grijeh...

Kad smo izišli iz karcera, spremasmo se na osvetu.

Skupismo se uvečer pod Biankinim prozorima, pojačani s nekoliko dobrih pjevača.

²⁷ Tko je između nas tako preuzetan, da može tvrditi da je njegova religija jedina prava?!

Otpjevamo joj najprije nekakvu porugljivu, hrvatsku pjesmicu, a zatim počesmo vikati: »La bella Bianca! Evviva la bella Bianca!«

Ali na veliko čudo - Bianca se nije srdila.

Stajala je sva blažena kraj otvorena okna - slatkim smijehom rastežući usta sve do ušiju. Mislila je zbilja da ju obožavamo! Hrvatske rugalice nije razumjela, a naše talijanske usklrike željno je sisala svojim odugačkim ušima.

Drugu večer dođemo opet. Nego se je morala koja zlobna susjeda Biankinjoj taštini narugati i rastumačiti joj onu našu pjesmicu, jer čim počesmo pjevati, otvori se prozor a na nas voda kano iz oblaka.

Nego ta voda nije naše pjesme otplavila. Brže po kišobrane, pak iznovice pred Biankine dvore, kličući: »La bella Bianca!«

»Krasna Bianka« bila je od tada cijelomu Senju na porugu. Prozvaše ju »La bella Bianca!«

PRIKAZA

*Snivah... Ne, ne!
to ne bje puki san! - -*

Mrtvih je god. Noć.

Mogućnik pristupi k oknu. Pred njim se širi spavajući grad --- Kako miran je danas! - a *onda?* Barikade, juriš, krv --- Zamislio se.

Polnoć bije. Nestalo mu grada ispred očiju. Pred njim puklo polje, pusto bojno, polje.

Pusto? Ne! Prikrile ga sive kabanice. Na hiljade niču *junaci* iz zemlje, kano iz groba: prekrizanih ruku, sklopljenih očiju. A *crno remenje* tužno na njima visi.

Pred njima general.

Pristupio k mogućniku.

»Gospodaru - reče snimiv križ koji mu resio prsa - gospodaru! dolazim da ti vratim križ što mi ga dade kad te oslobodih neprijatelja«.

- »A zašto?«

»Gospodaru! taj znak tvog priznanja bijaše mi ponos u životu a utjeha u čas smrti - al otkad ga i onaj nosi koji se je *time* poslavo što me je u grobu pogrdio - - »

Pijetao zapjeva, prikaze nesta.

Gluha je noć. Mrtvih je god.

.....
Mogućnik spava. Sniva. Što? --- Bog zna snivaju li mogućnici kada o *zahvalnosti?* - - A bijedni narod se nada i nada ---

VREBAC

O prošlih jednom snivah dancih...

Vraz

S proljeća 1875. pucahu kraj Praga topovi. Znak da se je led na Vltavi prolomio.

Voda raste, bit će povodnje!

Ogromne ploče leda jurišaju na mosne stupove da ti se most pod nogama trese.

Pred svakim stupom napravio se je naravni »ledobran« - od ledenih ploča koje su se ondje nakupile, braneći time da led izravno u most ne udara.

Most je pun gledajućih ljudi.

Najednom nastaje žamor. »Koukej! Koukej!« (Gledaj.)

Svjetina se tiska prema sredini mosta.

Što je?

Na jednoj od onih ledenih ploča koje su se za stup ulovile - vidiš vrećca.

Siromak je mokar i napol smrzao. Poskoči, hoće da se digne, da poleti - a ne može! Uvijek pada natrag na ledeno tlo.

»Chudáček!«

»Armer Teufel!« - čuješ kako ga žale u oba zemaljska jezika - što se u Češkoj rijetko kome događa.

Siromašna ptičica ganu sva srca. Svi strepe nad njom.

Hoće li se siromah osloboditi? Neće li pasti u vodu? Neće li ga nova ploča leda sobom povući?

Da ga je kako osloboditi?

Najednom protrnuše gledaoci.

»Pro pána boha, koukej!«

»Ist denn der Mensch wahnsinnig?«

I zbilja! Eno neki vrtoglavec otisnuo se u čunu od kraja. -- Prva ploča leda će ga satriti! -- Gledaoci niti ne dišu. -- Vješto izbjegava ledu i plovi prema vrepcu. Sretno ga je dokučio i sretno se vratio.

Svjetina kliče od veselja.

--- Kako su ljudi dobra srca, pomislih - gledajući ta radosna, svijetla lica u kojima se je - reć bi - duša zrcalila --- U tom zrcalu vidio sam cio svijet: nevin, miran i sretan.

-- Dakako, bio sam još mlad, vrlo mlad!...

MAJKA

*Lik tvoj mili, majčice moja,
Nad prošlim mi pomalja se vijekom
Ko pun mjesec nad noćnim vidjekom
Svršena boja.*

Preradović

Više godina čekala je sina, moleći se za njega bogu. Danas ga se dočekala.

Majka ga grli, plačući od radosti, a sin joj - smiješeći se - suze tare.

Al je majčino oko bistro. Vidi ona - sve kroz suze - da joj je sin blijed i nesretan.

Čil i zdrav odletio je nekoć iz majčinog zagrljaja - a vraća se slomljenih krila.

Niti ga pita uzroka, niti ga tješi. A čim da ga sirota starica tješi?

Othranila ga je na vlastitim grudima, učila ga je hoditi i prve riječi izgovarati - i prvu molitvu ga je naučila --- Al sada?

Godine su odonda prošle, sin je bio u školama i u tuđem svijetu, pak se majci vidi da joj se je otuđio.

Prije bi mu dušu u licu vidjela, želje u oku čitala - a danas?

Danas - za prvi put - ne zna *kako* da se za sina bogu moli, ni *što* da mu od boga zaprosi!

- - - Noć je. Majka ne ima mira. Ide k sinu.

Spava. Sa blijedog mu lica iščeznuo posmijeh - -

Starica kleči sinu kraj uzglavlja i gleda ga suznim okom, a uvele usne šapću. »*Usreći ga, bože!*«

NA MAJČIN GOD

*Gorki je kalež: morat mrijet,
A morat živjet - stoput gorči.*

Čuo sam nekoć slijedeću arapsku priču koja mi se danas nikako ne da iz glave:

Kuga mori. Na ulici leži mladić i bori se sa smrću. Anđeo smrti baš k njemu korača.

»Alahu hvala!« - uzdahne umirući, smotriv ga. »Dođi k meni, anđele, željno te čekam! Što će mi život? Otac, majka, braća i sestre mi naoči poumiraše. Dođi, uzmi i mene sobom!«

- »Neću!« - reče anđeo smrti - »Navratiti ću se k tebi kad budeš *sretniji*«.

Reče i odleti.

- - - Zašto mi se ta priča ne da iz glave? A blaga je svibanjska noć, puna mirisa i mjesečine. Slavulj poje mило i tužno - baš ko one noći... »Majko! Majko!«

Čula me je. Odazvala se: Nebom proletjela zvijezda - majčina dušica...

THE REST IS SILENCE

»*Rijeka*«
»*Dalmacija*«
»*Bosna*«

.....

Hrvatska majko! Upleti ove tri riječi u svagdanju *molitvu* svoje nevine dječice. - - Možda molitva s *nevinih* usta uslišana bude!... Naše prošnje ne pomažu: griješili smo.

II. LIŠĆE I DRUGA DJELA

(1916)

SESTRE

Poručnik H. pripovijedao mi je, iza bosanske okupacije, ovaj događaj:

»Poslije boja kod Ključa (ako se pisac ne vara) - gdje su Bošnjaci uzmaknuli - bile su razaslane patrole da bjegunce traže. Koga ulove, bit će obješen.

I mene je s patrolom odaslalo.

Već sam dvojicu ulovio i u tabor - pod stražom - poslao, tako da mi od cijele patrole samo dva momka preostaše.

Tad opazim mlada Bošnjaka gdje oboružan zamače u kuću. Za njim!

Stupiv u kuću vidjeh kako dvije žene u drugu sobu pobjegoše. Pred nama onaj mladi Bosanac. Skrio je oružje i taji da se je proti nama borio.

Momci traže i nađoše pušku... Cijev je vruća...

- Vežite ga! - zapovjedih.

Taj tren dolete u sobu dvije djevojke kano dva anđela.

Plaćuć padoše preda mnom na koljena.

- Gospodine, nemoj, ako boga znaš, nemoj! Pusti nam brata!... Sirote smo bez oca i majke, smiluj se!

Zapovijed stroga. Neposluh bi me glave stajao...

- Naprijed! - kliknuh.

Djevojke me ne puštaju. Grle izmjenice mene i brata. Plaču, jadikuju: »Smiluj se!«

Jedna donese posudu novaca.

- Uzmi, gospodine! Uzmi, koliko god hoćeš!... Uzmi sve! - samo nam brata ostavi!

Zapovijed je zapovijed. - Ajde vodite ga! - rekoh.

Djevojke lome u očajanju ruke, kano lude. Plaču i mole:

- Smiluj se, smiluj se! Tako te majka živa dočekala, smiluj se!

Pogledah moje pratioce. Oba plaču.

Pozvah ih na stranu.

- Zakunite se da me nećete odati ako ga pustim...

Zakleše se.

Pustio sam ga... Ma kamen odolilo ne bi!«

MARKO

Crtica

Ne znam je li mu baš Marko pravo ime, al ga nitko nije drukčije zvao nego Marko - Ciganin Marko. Dopeljao sam ga lanjske jeseni - s drugim regrutima - tamo od Osijeka.

Tko takva posla još nije imao, ne želi si ga! Nema žalosnijega...

Trgat čedo od roditelja, trgat muža od žene - - manimo se opisivanja! Odviše je suzno. Samo ću jedan prizor navesti.

Kad je kukavne novajlije strpalo u ona kola za »36 ljudi«, napravila rodbina, pred svakim vozom, polukrug - pak udri u plač i s jedne i s druge strane.

Iz jednog voza viri Marko. Blijed i zguren gleda preda se. Pred njim, na zemlji, mlada Ciganka tiho plače. Samo katkad bi se u njega zagledala te bi zdvojno zavrtjela glavom, i pritisnuv ruke na oči jecajući plakala.

Kad je zvonce zazvonilo, skoči kano pomamna, raskrili - grčevito se tresući - prema Marku ruke, visne i sruši se nauznak.

Taj tren skoči Marko s voza i prihvati ju. Stadoše se grliti kano bjesomučni, a plakati i naricati da se bog smiluje!

Svi zanijemise, gledajući ovo dvoje. -

- Gledajuć tuđu žalost, zaboravljamo katkad svoju. - - - Neki se dapače nasmijaše. -

Što ćeš? Takav ti je narod! Čutljiv je samo do neke mjere, kako je samo do neke mjere i nesebičan i plemenit...

A ono dvoje se još uvijek grli i ljubi!

U treći zvon ih silom rastaviše... »Fertig« i vlak se počne micati.

Kano luda poleti mlada žena za vozom. Uloviše ju, a mi odmakosmo.

Stigosmo sretno u Korušku. Kod regimente novajlije porazdijelilo, a ja sa mojim dijelom - i s Markom - k eskadroni u Bjeljak.

Prvi dan ih očistismo, drugi dan ih obukosmo, a trećega zorom nestalo Marka.

Pronesao se glas po vojarni da je Ciganin utekao i digla se četa da ga tjera.

»A da nije u vodu?« - ogłosi se netko iz rulje - »vidio sam ga sinoć kod Drave«.

»Ne budali kad budala nisi!« - odzove mu se netko. - »Neće Ciganin u vodu ko ni mačka. A da i skoči, neće riba onoga koga bog za gavrane hrani!«

Na tu krupnu šalu se ljudski nasmijaše pak se razdijeliše da traže bjegunca.

Podvečer ga dovedoše iz šume.

»Što si radio tamo?« - zapitah ga.

Marko slegne ramenima, pa ni crne ni bijele.

»Našli smo ga plačući« - javi mi korporal - »a kad nas opazi, pritaji se da spava«.

Podučih ga da ne bježi i naložih da se s njim dobro postupa, nadajući se da će se primiriti i on kao drugi.

Al lako drugima! Našao koji znanca, koji prijatelja, pak dok bi ovi skupa pili, dotle bi se Marko zavukao kamo u sijeno i samotovao.

Nisam vidio da bi s kim drugovao: on nije s nikim počinjao, a Ciganinu se bogme nitko namitati neće!

U službi je bio slab i nepažljiv. Mislio sam da će biti bar na konju za što. Al da, ne mari on ni za se, ni za konja. - - Jednoć ga zatekoh kraj Drave. Sjeo kraj obale, a oborenu glavu podbočio rukama.

Pristupih bliže. Plače.

»Marko!«

Prene se i prestrašeno pogleda.

»Što ti je, Marko, što plačeš?«

»Teško mi je« - reče.

»Na, evo ti« - progovorih posegnuv u džep - »uzmi, pa se malo razveseli. Kasnije će i tebi biti laglje«.

Marko zavrti glavom.

»Na, uzmi na rakiju« - ponukah ga.

»A što će mi novac i rakija« - reče ustajući, pak se odšulja prema vojarni, povlačeći noge za sobom, ko da ni njegove nisu.

Dva dana poslije toga pao Marko nasred dvorišta, ko bez duše.

Navranili se momci oko njega.

»Špekulant!« - rekoše jedni.

»Advokat!« - zaključiše drugi, a da nisam nadošao, bili bi ga i tukli.

Odnesoš ga u sobu i dozvaše liječnika.

»Oslabio čovjek« - reče mi, a korporal javi da Marko ništa ne jede.

»Što ćemo s njim, doktore?«

»Najbolje bi bilo da ga je poslati kući - ovako se bojim da neće preživjeti zime«.

A i nije. Kad je prvi snijeg zapao, nestade Marka.

Gdje je Ciganin? Traže ga po vojarni, traže na sjeniku - uzalud.

Napokon mu nadoše trag. Vodio je k Dravi...

Na obali ležaše kapa, a Marko?

- Bog zna gdje je njega voda iznijela?

Neka tuga mi pala na srce. Zagledah se u Dravu i sjetih se one blijede, slomljene žene. --- Možda i ona viri u to mutno dravsko valovlje ne bi joj štogod od dragom prišapnulo ---

Možda i ona ---

»Škoda!« - uzdahne stražmeštar iza mene - »a imao je nove čizme!«

MOJ PRVI SLUGA

Da znate, svakoga časnika ide sluga - takozvani »Offiziersdiener« - pa kad mi zlato okitilo sablju, reče mi kapetan: »Ajde, biraj ga si!«

Nije tu baš velikog izbora jer ti dobra vojnika ne da nikada za slugu: dva-tri špitalca i kakovog regruta - a ti biraj!

»Al ne biraj po ljepoti, već po srcu junačkome« - i tako se ja zaustavih kod nekakvoga krupnog zagorskog regruta koji mi se je cijelim svojim dobroćudnim neopranim licem smiješio. Junačina, brate!

- He, bi li mi bio sluga?

Regrut se još budalastije nasmiješi i zakima glavom da bi.

I tako izabrah - kano pravi Hrvat - toga kimavca, a vjerujte mi: naši hrvatski kimavci su pouzdane sluge svoga gospodara pa makar im glava i ne rabila nego za kimanje; pa makar bili katkada i nečistih ruku i crnih obraza...

Al, čast i poštenje momu Jankici! On vam je ipak jedan od onih rijetkih »našnac« u kojima se prevario nisam: držao sam ga naime već od prvog trenutka za baš onaka budalakovića kakav je zbilja i bio. A dobar sluga i mora biti ili strašno glup ili neizmjereno prefrigan.

Al zaboga, da ne bi još tkogod - čitajući ovaj gornji pasus - zbilja pomislio da je moj Jankica ostao crna obraza. Nije, tako mi!

Jedan jedini put zatekoh ga u kvaru, jedini put za čitave tri godine! - - Kamo sreće da su svi sluge tako poštteni!...

A i taj krat mu lako oprostih, jer je iz ljubavi griješio - a griješili su već pametniji od njega iz ljubavi! Bili smo tada u jahaćoj školi, pak je moj Jankica znao da prije pete ne dolazim kući. Jedanput ipak dođoh. - - Lijepe li idile! Jankica i njegova draga piju moj čaj. A Jankica tomu jošte obukao moj kaput, pokrio se mojom kapom, zapalio moju lulu - eto čitav paša!

Kako banuh u sobu, tako moj Jankica skoči i stade otresati stvari sa sebe. - Pri tom dakako razlije čaj i razbije lulu.

Draga me njegova prestrašeno pogleda, čekajući što će biti? - A ja ništa!

Učinih se kano da je to sasvim u redu da ju moj sluga, u mojoj sobi, mojim čajem dvori. - Mala se napokon sabere i otiđe.

Al da si vidio moga Jankicu! Pozelenio siromah, otvorio usta, izbećio oči - kano da ga žene s užarevim djetetom.

- Spremi sobu - rekoh mu posve mirno.

Al Jankica ne vjeruje! Pogleda najprije mokre fotografije na stolu, pak obori oči na razbijenu lulu - i čeka.

- Zar ne čuješ? - Sad se ganu, spravi robu, otare stol, iznese crijepe, a sveudilj se tresu i čeka. - Ja ništa.

Janko mi dolazi sve bliže i bliže, nudi mi se - tako reći - da ga udarim, a ja ništa.

Niti mu što rekoh, niti mu što učinih, al sam dobro vidio kako se boji, kako čeka. - - Taj strah ga nije dugo minuo.

Da sam ga udario, on bi na udarce do drugoga dana i zaboravio - a što ga nisam, toga mi moj Jankica nije za čitave tri godine zaboravio.

Još i sad me »poštuje«, premda je već odavna kad kuće oženjen.

Vidio sam ga lani na proštenju u Bistrici, pak sam čuo kako reče ženi: »Gle, ono su moj gospodin«. A morate znati da seljak od Bistrice samo onomu kaže »gospodin« koga poštuje - ostaloj gospodi kaže »gospon«.

Rad bih znao da li je Jankica svojoj ženi i o svom poštovanju pripovijedao.

PETAR ILI PAVAO?

Bosanska alegorija

Rekao bih vam koju o tom junaku, a ne znam - po nesreći - kako mu je ime: Petar ili Pavao? - Rečem li »Petar«, zamjerit ću se majci, rečem li »Pavo«, uvrijedit ću mu oca. Otac se naime kune da mu se sin zove Petar, mati prisije da mu je Pave ime.

Imali oni nekoć dvoje nejačadi: blizance Petra i Pavla. Ture ih ugrabilo, a dok ga tjerali, zaglavilo jedno. S drugim umaknu, te ga poturči i nazva »Selimom«.

Za koje vrijeme potjeraše ljudi Turčina, pak mu bogme i Selima oteše.

Vratiše ga ocu i majci.

- Pavle moj, srce moje! - zaplaka mati ugledav ga.

- Petre moj, dušo moja! - klikne otac grleći ga.

- Kakav Petar? - mati će - ta to je naš Pave!

- Ne budali, ženska glavo! - Kakav Pave? To je Petar!

- Gdi je Petar?! - žena će opeta. - Ta gle, nesrećo crna: Pavlova glava, Pavlovo lice, Pavlove oči, Pavlov govor, Pavlova kosa. - -

- Ma ni jedini vlas! - zakrči joj muž riječ. - Petrova je i glava i kosa, njegovo lice, njegove oči - a gdje istom govor! Ta po govoru ga i poznam!

- Pa da se i posvetiš: Pave je!

- E, da bi te vrag onako kako je Petar!

- Pavao! Petar! - počеше se prepirati, a mali od straha u zakutak.

Sve žešće se prepiru: - Pave! - Petar! - Pave! - Petar!

- Čekaj malo! - reče žena mužu - ta što se prepiremo? Zapitajmo maloga! Amode, sinko, rano moja! Reci, sinko: kako ti je ime? Je l' da Pave?

- Je l' da Petar? - umiješa se otac. - No, reci: Petar ili Pavao? - - -

- Selim - reče mali.

- Pave! - ciknu mati.

- Petar! - riknu otac.

Pak se stadoše iznovice prepirati - dok se i za kose ne uhvatiše...

- Joj, joj, meni kukavici! - jauknu žena, - Pave, sinko, pomози! Udri oca, dat ću ti jabuku!

- Pero! - dozivlje otac. - Petre! udri majku, dat ću ti dvije. - - -

A mali se zgurio u zakutku i plače.

A i bogu je plakati!

KRVAVI LIST

Ovo pobilježih prije tri godine, kaneći - kasnije - štogod dodati, štogod ispustiti (da *istinitu stvar vjerojatno* prikažem) i sastaviti kakvu pripovijest. Kanih i kanih, dok se ne okanih!

Više puta uzeh u ruke ove bilješke, pak da pišem tu pripovijest, al ih svaki put odložih: činilo mi se da mi srce prijateljevo kuca pod rukama. A ja bih vam morao to bolno i zamrlo srce - patološkim

načinom - prikazati. Morao bih, a ne smijem jer se bojim da bi mi ruka zadrhtala. Ni liječnik ne smije rezati svoga prijatelja...

Priopćujem dakle stvar onako kakva je, a čitatelj neka mi ne zabavi.

Biti na selu u kasarni, a po kiši! Kamo ćeš?

Hajdmo k Dušanu; u njega sunce nikad ne zalazi, njegovo se nebo ne oblači, umovaše najmlađi iz društva, poručnik Janko.

- Dobro, pak hajdmo! Kod Dušana je ionako vino bolje nego u »kantini«, reče suhi grof Vitold koji se je uvijek trsio da se pokaže što nećutljivijim premda je - u duši - prava dobričina.

Jankov prijedlog bi primljen, a nas trojica k Dušanu.

Natporučnik Dušan Petrović je oženjen. Nas neženje rado prima, a mi još radije k njemu zalazimo. Ta nigdje kao kod njega: sreća, zdravlje i bogatstvo nastanili se pod njegovim krovom. Nikad ne vidjeh sretnijega braka od njegova, al - da pravo rečem - ne vidjeh ni prikladnije ženice, ni ljepše dječice od njegove. Žena anđeo, djeca mali đavolčići. Da ih samo vidiš kako se spretno - poslije večere - majčici otimlju! Jedva jedvice ih polovila da ih vodi na počinak. Malu Ivicu uzela u naručaj, a Bogdana za ruku, te ih vodi tati da mu reknu »laku noć!«

Divne li slike!

- Da mi je Rubensov kist! - uzdahnu Janko poluglasno. Janko je pjesnik; da je slikar, zaželio bi valjda Hugoovo pero.

- Ne ima ništa krasnije od majke i vesele, zdrave i lijepe dječice, reče Vitold, gledajući za domaćicom koja nas je same ostavljala. - Djevojke cijenim po ljepoti, žene pako po njihovoj djeci.

- Čitavi Napoleon! - narugao se Janko koji se je već »iz principa« s Bitoldom peckao.

- Ne može svatko govoriti u stihovima! - bocnu Vitold.

Janko planu. Reci mu što hoćeš, samo mu ne spominji stihotvorstva!

- Ti si prava »suha proza« - odvrati Janko mršavom drugu. Al kano da mu ne bi dosta, nastavi: - A tko bi rekao da se u tako sićušnoj materiji krije tako gorostas materijalista?!

- Materijalista? Pa makar! A ti? - Leti, moj dragi, leti po zraku za svojim idealima, al znaj: ne lete samo ptice nego i šišmiši.

- Dakako! Čak i šišmiši lete - a samo materijaliste gmižu.

- Tko gmiže?

- Materijaliste, naturaliste, il kako se još ta svojta krsti. Da što nego gmižu? Nigdje zadovoljniji nego u močvari. Ako se kada i dignu uvis, čine to samo s onoga uzroka s kojega i orlovi iz podnebesja vrebaju na strvinu!

Vitold skoči. Časak stoji pred Jankom, pak videći kako se Janko ljuti, nasmija se zadovoljno i reče: - Eto gle, kakav si pretjeranac! Dakle: močvara, gavran i strvina! A koliko je, molim te, još do noža i puške? - - O, moj Janko! Uvjeren sam da me ne kaniš uvrijediti, niti se sa mnom tući - al što bi sada da te na dvoboj pozovem? Tukao bi se, je li? Gle, takvi ste vi pjesnici u svemu: jedno kanite, drugo činite. A zašto? Zato, jer kod vas uvijek trenutak odlučuje. Mi obični ljudi prije razmišljamo, vi idealiste odmah odbrusite. Mi hodimo, vi skaćete: a što je sigurnije? - Pazi, dragi, da ne bi i ti glavom o zid, kao siromah Bogdan!

- Ej, Bogdan, Bogdan! - reče domaćina. - Al nije Janko Bogdan! On nije toliko o idealima govorio, ali je tim idealnije mislio i ćutio. On se nikad ne nazva idealistom, a bijaše pravi idealista od pete do glave. Siromah Bogdan! - uzdahne Dušan, položiv glavu uznačce za naslonjač, te nastavi, gledajući u strop: - Kako smo ga svi ljubili! Al je i bio ljubavi i štovanja vrijedan, najbolji drug, najpožrtvovniji prijatelj, prvi na konju, prvi na sablji, pun dobrote i talenta, pak? On ode i zakopa svoj talenat u zemlju!

- A je li bio lijep? - zapita Janko.

- Jeste - odgovori Dušan. - Nije mu bilo u pukovnji para. Što je ženskoga, pomamilo se za njim, a čim on hladniji, tim one vatrenije.

- A zašto baš hladan? - Janko će opet.

- E moj Janko - odgovori mu Vitold - nije svačije srce tako vruće i tako puno kao tvoje.

- Niti svaka glava tako hladna i tako prazna kao tvoja! - vrati mu Janko milo za drago. - Al kako mu drago, taj vaš Bogdan počinje me zanimati. Molim te, Dušane, pripovijedaj malo što je bilo s tim junakom?

- Eh, da, mladi gospodin se je zaonda još s olovnim vojnicima igrao - uštipnu Vitold - kad smo nas trojica s Bogdanom drugovali. Nego, čuješ, Dušane! Ti si s Bogdanom u istoj pukovnji bio, ti bi nam zbilja već jednom cijelu stvar ispričati mogao; ta ni mi stariji svega točno ne znamo - a govorilo se koješta?

- E pa dobro - reče Dušan, ogledav se po sobi. - Pripovijedat ću. Sjednite bliže, zapalite smotke pa slušajte.

Kad se namjestismo, poče domaćina:

- Istina, služio sam s Bogdanom u prijašnjoj pukovnji, al smo već prije - kano đaci - prijateljevali. Ta bijasmo jedini Hrvati u cijelom Zürichu! Bogdan iz Dalmacije, ja iz Krajine.

Bogdanovi roditelji - bogati ljudi - poginuli na moru. Othranile ga tetke, izučili ga popovi, te osta meke duše i čutljiva srca kano djevojka.

Bio vam to rođen pjesnik: pjesnik po srcu bezazlenom i vrućem, pjesnik po duhu uzletnom i slobodnom, oduševljen za sve što je lijepo i plemenito.

I vanjski lik ga odavao pjesnikom. Ne držim svakoga za pjesnika koji nosi duge kose i širok klobuk, nit je svaki ženijalan koji rupčić oko vrata »ženijalno« veže, al nad Bogdanom lebdjelo nešto vrhunaravno što je uvijek ponavljalo ove riječi: »Ovo je sin moj ljubezni!«

I sad ga još vidim kako ga prvi put ugledah: stajao je, snatreći, kraj jezera. Snimio klobuk, kano da se klanja prirodi: tihi mu se vjetrić dugom vranom kosom poigrava. Stas mu je vitak i gibak, lice nježno, izrazito i milo, - a što istom one bajne modre oči! Prave pjesničke oči... Kad se u njih zagledaš, kano da si zaronio pogledom u ono otajstveno, čarobno more njegova zavičaja.

--- Stanovasmo skupa. Godinu dana smo skupa i radili i mislili, snivali i snovali.

Za tu godinu dana prijateljstvo se i pobratimismo. Planusmo onom čistom, svetom vatrom prijateljstva kojom samo mlado srce - prije prve ljubavi - planuti može.

- I to ne svako srce - oglasi se Vitold. - Ljubav je puki nagon, prijateljstvo dar božji, zato će i naći svaki Martin svoju Mandu, ali samo Phintias će naći Damona.

- Ljubav, nagon! - žestio se Janko. - Molim te, Vitolde, ne griješi!

- Šutite, molim vas - rekoh, - jer drukčije ne može Dušan pripovijedati.

- Perem jezik - reče Vitold digavši čašu - a ti, Dušane, pripovijedaj, više te neću prekidati.

Domaćina međutim dosego nekakve papire, i položi ih preda se i nastavi:

- I tako proživjesmo godinu dana u miru i ljubavi, onda nam se valjalo rastajati. Okolnosti me prisiliše da ostavim školu. Zavojačih se. Bogdan osta u Zürichu.

Iz početka slali smo si dugačke, vesele epistole, dok Bogdan ne poče sve kraće i ozbiljnije pisati. Listovi njegovi bijahu - iznenada - puni neke melankolije. Što mu je? Ni slutio nisam da su to znaci prve ljubavi.

Kako bih mogao i pomisliti na ljubav? Bogdan življaše u posebnom svijetu, napućenom samim idealima, taj se zaljubiti neće! Ta gdje bi našao priliku svome uzoru? Nego da je vila!

A i natuknuo mi je nešto o nekakvoj vili. Evo lista:

»A znaš li, pobro, da na jezeru imade vila - pravih naših hrvatskih vila?

Slušaj samo.

Sunce baš zalazi. Lakokrili crveni oblačići divno se zrcale u jezeru. Naslađujem se tim pogledom, zaboravljajući gdje sam. Čini mi se da motrim grimizne vilinske dvore, čujem kako vile pjevaju -- I zbilja! do ušiju mi dopire slatki vilinski glas:

»Plovi, plovi, moja lađo, - u koj goder kraj!...«

Preneh se. Gdje sam? San ili vila? -- Nije san, ne! već prava naša vila jezerkinja.

Sanjareći ni ne opazih kako mi se nekakva lađica primiče. U njoj kraj majke djevojka. - Što kažem, djevojka? Andeo, vila! -- Da, vila! to joj je pravo ime.

Opaziv me umuknu kad je prolazila, nazvah joj - i nehotice - »dobar dan«.

Moja vila me plaho pogleda, pak se milo nasmiješi. Nije mi zabavila. A majka? Ne znam, nisam je vidio.

Dugo još gledah za lađicom. Krasna vilo? Od kuda? Kamo? -- Iz magle -- u maglu!« -

To je uvod, reče Dušan spravljajući list. Skoro i zaboravih na tu zgodu jer Bogdan nije svoje vile više spominjao - al kako rekoh, listovi mu odisahu nekom melankolijom.

Za jedno mjesec dana javi mi da se je upoznao s vilom brodaricom.

Marina joj ime. Jedinica je austrijskog umirovljenog pukovnika, rođenog Poljaka, koji je zadnjih godina služio u Hrvatskoj gdje je Marina i odrasla.

Od godine dana uživa otac mirovinu na svojem imanju u Galiciji. Po drugi put se ženi, pak šalje kćer s tetkom u Švajcu - da mu ne smeta.

Prati ih nekaki ruski prognanik, grof. K. Sve troje stanuju u istom hotelu, a i Bogdan se k njima preselio.

Čini mu se da je grof zaljubljen u Marinu. Kako je duhovit i okretan, lako će - usprkos svojoj četrdesetoj godini - djevojci omiliti... A ona je istom u šesnaestoj!

U sljedećim mi pismima Bogdan svojih novih znanaca ne spominje, samo o onom Rusu piše: »Znaš kako smo željeli upoznati se s kakvim *nihilistom*? Grof K. je iz tog kola. Nego ljuto smo se varali, držeći ih za požrtvovne boriocе za slovjensku uzajamnost i slobodu. Ti ljudi niječu Slovjenstvo, a zločin zovu slobodom. -- Ni tome grofu nije ništa sveto. Uh, kako ga mrzim!« -

Moj Bogdan bijaše već ljubomorani, a ja još ne opazih ni da ljubi! Možda nije ni on toga opazio!

Danas pak uviđam da nije moglo drukčije ni biti: Bogdan sam samcat, u tuđem svijetu, čeznući za domovinom i za idealima - a uz njega krasna hrvatska Poljakinja. Kako da mu ne omili? Kako da mu srca i duše ne zanese?

I djevojka ga zavoli.

»Ljubim i ljubljen sam!« pisao mi pobratim u preobilju sreće. »S grofom sam se na sablje tukao. Eh da, čudi se samo! Ja koji nisam nigda sablje u ruci držao, pa s grofom na sablje! -- Na sreću me ošinu, baš ošinu, baš pošteno, po glavi. Kažem »na sreću«. Da! Marina me njegovala, moja Marina, moj andeo! -- Ona me ljubi. Ah, kako sam sretan! -- Baš kao kakav roman, je li? Otkad me moja vila ljubi, vjerujem u sve romane!« To je bilo zadnje pismo Bogdanovo. U preobilju sreće ili nesreće čovjek najvoli mučati.

Kad mi je to mučanje i predugo trajalo, pobjoh se nesreće i pisah znancu u Zürich: Što je s Bogdanom, što li s onim Poljakinjama?

Tako doznah da je Marina bila u Zürichu teško oboljela, a ozdraviv krenula kući.

Bogdan ju u bolesti njegovao kano sestru. Drže da su zaručeni, premda bi tetka voljela grofa. -- Radi toga da su i otišli.

Bogdana je, dva mjeseca iza kako su Poljakinje otišle, naglo nestalo. Kažu da je otišao u Crnu Goru. Više nisam mogao doznati.

Bilo to godine 1875. Baš su Crnogorci išli raji u pomoć. - S kojim strahom čitah novine!

Al minu mjesec za mjesecom, i rat se svrši, a pobratimu ni traga ni glasa. Baš mi zlato oresilo sablju, kad eto Bogdana!

Lecnuh ga se kano duha. Ubogi moj Bogdane, kako si propao! Lice mu požutjelo, oko upalo, vlasi uzbujali, brada podivljala. - Za boga, otkud tako naglo? - zapitah.

- Iz ludnice.

Pogledah ga plaho.

- Da, iz ludnice, ili iz svijeta - kako te volja!

- Ah, putovao si dakle?

- Da, koturao sam se svijetom, kano probijeni groš: od ruke do ruke. I probijeni groš vrijedi koliko i cijeli, pak ga se ipak svatko rado riješi. --- Što misliš, ima li groš srce? Možda ga je upravo kroz srce probilo! Ha, ha, ha! - nasmija se Bogdan kano lud.

Tad skoči, ogrli me i izljubi da mi je daha nestajalo.

- Drago mi je - reče - zbilja mi je vrlo drago da te vidim!

- A dokle ostaješ?

- Tjeraš me? I od kuće me protjerali: pitali me zašto sam žalostan, jadikovali što ne jedem, plakali što ne spavam. Otjerali me! Nitko me neće! Kamo ću? Kamo, ako ne među ljudoždere! Da, među ljudoždere! Tamo i spadam. -- Mrzim bijelu kožu, prezirem crne duše. -- Što me gledaš? Zaviri svijetu u dušu, ogadit će ti se kano i meni. Zubima bih ljude trgao! --- A u tom paklu jedan jedini anđeo...

Zaboga, što je s Bogdanom? - pomislih. - Tako on nije nikada prije govorio.

Počeh nešto naslućivati i zapitah ga za Marinu.

- Marina? -- Pa što ne znaš? -- Mrtva!

Nastala tišina, kano da nam se duh pokojnice prikazao.

- Da, mrtva! Ona mrtva, a ja se borim sa smrću i pameću... Prisegoh da se neću skončati, stoga muke. E da sam slobodan! --- Bio sam u Crnoj Gori, ranilo me. Ozdravih! Moja duša je u devet koža zašivena! -- Oteturah u svijet. Skićem se svijetom ko prokleta duša grobljem. -- Nigdje mira! Kamo ću?

Dugo sam ga mirio i nagovarao, dok ga ne nagovorih da stupi u našu pukovnicu. Računah da će se tu najlaglje umiriti, pak se ne prevarih.

- Ma da - uplete se Vitold - vojnik nema vremena da sama sebe fantazijama muči i u ludilo tjera. Tko je cio dan u poslu, taj dobro jede i dobro spava, a o tom i zavisi duševno stanje čovjeka.

- Bogdan se je zbilja brzo primirio - nastavi domaćina. - U društvu je bio veseo, samo u samoći bi se znao teško zamisliti. Zato sam nastojao da nikad ne bude sam.

Marine nije nikada spominjao. Samo ljudi slaba duha svojom se nesrećom - reć bi - ponose.

I o svojim putovanjima rijetko bi kada govorio, al ipak malo-pomalo doznah kako je godinu dana svijetom lutao, dok se napokon - o mesopustu - u Beču ne zaustavi.

- Spopala me, reče, neka vrtoglavica. Bacio sam se u svijet, vrtio sam se s tom ludom ruljom, dok se nije i meni zavrtjelo. --- U trenucima kada bih se osvijestio, bilo mi je pri duši tako teško da sam bio voljan posegnuti za revolverom. To mi je branila prisega, posegnuh za čašom. Stadoh se opijati! -- Zgrajaj se samo! al ti si me uvijek držao za boljega nego sam bio. --- Dadoh se dakle na piće, prema tome birah i društvo. Oj, sjajna li društva! naučili me prezirati i svijet i ljude. Ne riječima, već činom me na to doveli! -- Ogadili mi se. Čim više mi se taj svijet gadio, tim sam više pio. Cijele

sam noći probdio uz čašu, spavati ni tako ne mogoh. --- Napokon padoh u delirijum. Grozne muke sam tu premučio! S kakovim sjenama se borijah! --- Početka se još jasno sjećam: Vraćah se zorom kući. Pričini mi se da je slika Marine - nad mojim stolom - oživjela i da me kori... Pobjegoh iz sobe. Lutao sam po gradu kano lud, dok se ne rastrijeznih. Čitava dva dana iz toga nisam pio -- pak opet počeh.

- Eto ti ga! - reče Vitold. - Kano da nema i više žena na svijetu.

- Taj prizor sa slikom - nastavi Dušan ne osvrćući se na Vitolda - nadoh i u Bogdanovoj džepnoj knjižici zabilježen. Evo ga:

»Nad stolom mi visi njena slika. Po cijeloj me sobi očima prati.

Katkad mi se čini da mi se smiješi, katkad pako da me turobno gleda.

Vratih se sinoć iz društva. Ponoć prošla, lampa u sobi praskajući dogara.

Pogledah sliku. -- Bože, kako me ukorno gleda! -- Oči se miču -- usta otvaraju. -- Ne, ne! mrtvi se ne vraćaju iz groba!

... Ili sam lud ili ću još poludjeti!

- Nije baš poludio - nastavi Dušan - ali malo bolje: pao u delirijum. Kad je ozdravio, uputio se k meni. Ostalo već znate.

- A je li i kod pukovnije pio?

- Nije. Bogdan bijaše uvijek vrlo umjeren, izuzevši ono vrijeme u Beču. Kod nas se - kako već rekoh - naskoro primirio. Bar naoko se primirio. Nutarnji mir još mu se nije vratio: ni uzburkano more ne utiša se odmah čim vjetar prestane. Nevidljivi orkan mu - reć bi - u utrobi bjesni.

Al taj bijes ne traje dugo te se ponadah da će se mojemu Bogdanu i duševni mir naskoro vratiti. A i bio bi da --. Nego čekajte malo! Pročitat ću vam svršetak njegove jedne pjesme iz one dobe, da vidite kako se kaje i miri premda pravoga mira još nije našao:

--- a kako često puta
Po vratolomnih stazah bijedan lutah,
Bježeći ljude, prezirući svijet!
Pred samim sobom ranu duše krijah.
Na ljutih zmijah hladno srce grijah.
A jedina mi želja: smjeti mrijet!...

Sa ruglom slušah, s gorskoga vrhunca,
Gdje svijet pada mnoom o poštenju bunca, -
A svojim padom rad bih satro svijet!
I gledah ljubav: puke gadne želje!
I čuh molitve: paklu na veselje,
I anđele čuh vječnog oca klet! ---

Tad ti pristupi k meni, sliko blijeda,
I zaboravih ljeta boli, jeda,
A prošlog raja sad se sjetih svog:
I rajem svijet mi pričini se cijeli,
A ljudska djeca anđelići bijeli,
I vjerovah da svijetom vlada bog.

*I slijedih te. Na raskrižju iščeznu
Ko gorska vila, u maglu bez traga;
Ja vidim samo cestu lijevu, desnu -
Al kaži, kojom krenut, sliko draga? - -
Koračih lijevo - ali, nado luda! -
Preda mnom prazna cesta se krivuda!*

- Ta »prazna cesta« bit će vojnička staza - reče Vitold upol glasa. - Da što je nego prazna. Rata nam treba!

- Mnogo je siromah propatio - prošapta Janko.

- Eh da, moj Janko - uzdahnu Dušan spravljavajući pjesmu - takvi su pjesnici! Žive il u raj u il u paklu - svijeta ne vide... A svijet je tako lijep!

- Imaš li još koju Bogdanovu pjesmu? - zapitat će Janko.

- Imam. Pazeći na svaki Bogdanov korak, kontrolirao sam i njegove misli te sam tako i do nekih njegovih pjesmica došao. Što bih našao, to bih prepisao, znajući da Bogdan trga sve što napiše. Ako želiš, pokazati ću ti ih kasnije.

- Molim.

Dušan potegnu međutim dva-tri dima, te nastavi pripovijest:

- Bogdan je u soldačiji brzo napredovao. Za pol godine položi kadetski ispit, a prije nego godinu dana minu, postade časnikom. Uz njegove duševne i tjelesne vrline proricali mu lijepu budućnost.

Izvan službe živio Bogdan kako se baš u kuruškom selu može živjeti: pohadao susjede i bavio se jašenjem, lovom, brodarenjem i risanjem.

Jednom ga dapače zatekoh kako je malim Slovencima njemačke zadaće popravljao.

... I tako protekoše još dvije godine. Bogdan posta uzornim časnikom i ljubimcem čitave pukovnije.

Time se primičemo koncu, ili da vam još što Bogdanova pročitam? Hm, pa zašto i ne bih? - reče Dušan ogleđavši se po sobi. - Ne spada baš strogo na stvar, ali iz toga ćete ga bolje upoznati.

Njegove bilješke *O manevrih godine 1879.* ovako svršuju:

... »Da dokrajčim, a da Paule niti riječju ne spomenem? Ne bi lijepo bilo! Naprijed dakle.

Idem dolje u vrt - baš pod onaj veliki kesten - tamo ću si moći Paulu još najlaglje predočiti.

Nje si ne mogu ni pomisliti nego u vrtu među cvijećem. A i sama je cvijetak nježan, pupoljak jedva procvao.

Jedinica je baruna Y. u kojega sam dvorcu bio za vrijeme vježbâ ukonačen.

Odrasla je u dvorcu kano cvijet u staklenom vrtu.

Zlobe svijeta još ne pozna. Duše je mirne, srca čista.

Sve joj je novo, sve ju zanima, sve ju veseli. I vjeruje još u sve.

Pravo dijete! Čisto, nevino dijete.

Živahna je i vesela. Samo katkada upre svoje crne, čarobne oči u vrhunac bližnje gore i misli, misli... A na što misli?...

Sjedim u vrtu, rišući dvorac. Kradomice motrim djevojku kako se - nedaleko od mene - s mladim lovskim psom poigrava.

Požalih što ne umijem risati drugo nego okolice i karikature.

Pristupila k meni. Znalična je.

Uzimlje mapu u ruke i prevrće list za listom. Moram joj sve tumačiti. Kako milo sluša!

Brzo smo se sprijateljili, pak smo brbljali kano djeca. Prava nevinost i okorjeloga čovjeka razoruža.

Oj vi krasni dani, puni šale, sunca i djetinjega smijeha, kako ste brzo prošli!

Pod zadnje dane govorili smo i o ljubavi - ni sam ne znam kako.

Pripovijedao sam joj dapače da mi je - prije više godina - zaručnica umrla, što ju je tako ganulo da joj se očiće suzama zališe. Kano da mi je rođena sestra!

Dan poslije te pripovijesti nije bila u vrtu.

Kad smo se opet sastali, pogleda me čudnim, čudnim pogledom, da mi je srce u grudima zadrhtalo.

Djevojke imadu ne samo prvi poljubac nego i *prvi pogled*. Prvi pogled još je nezaboravniji od prvog poljupca.

Na rastanku me upita: - Dakle, vi ste već ljubili?

- I doljubio - odgovorih.

- I nećete nikad više ljubiti?

- Ne, barunice.

- A zar je Marina bila tako krasna? - zapita me djevojka oboriv oči.

- Kako nije, barunice, ta vama je bila slična, osobito ustašca i oči.

Paula se smete. Mučeci je promatrah. - Meni je godila njezina zabuna. Tad pridigavši oči zapita: kanim li se kada oženiti? Na to se još više smete i porumeni.

- Kako da se ženim bez ljubavi?

- Tatica je rekao da se ljudi ne žene iz ljubavi, šapne djevojče pridigavši očiće k meni, kano da očekuje da ću potvrditi.

- Moguće, barunice, moguće, ali ja zbilja na ženidbu ne mislim. A vi?

Paula porumeni iznovice i smeteno odgovori: - Tata hoće da se udam.

- A za koga?

- Za baruna X. Tata s njim prijateljuje.

- A vi ga ljubite?

- Ja ga još ne poznam.

Tako se rastadosmo.

Duša od djevojke, pomislih vrativ se u sobu. Pa ta slatka ustašca! Te bajne, bajne očiće!... Baš kano u Marine.

Kako će barun biti s tim anđelom sretan!

I tako svanu i posljednji dan. Sutra mi je ranom zorom odlaziti, a s Paulom se nisam ni oprostio. Jedva sam ju u vrtu - izdaleka - vidio.

Kad sam se - u sumraku - vraćao u sobu, sastadoh u hodniku Paulu.

Vi sutra odlazite, progovori, pak se sigurno nikada više nećete ovoga mjesta sjetiti.

- Barunice, počeh, ali mi jezik zape te nisam mogao ni najobičnije fraze progovoriti.

Ona mi pruži kiticu cvijeća. Pritisnuh cvijeće na usta. - Ručica joj je u mojoj ruci zadrhtala. Poljubih i ručicu.

- Je li da ćete se katkada našega zakutka sjetiti? zapita Paula, privinuv se meni kano djetesce k majci. - Je l' da nas nećete odmah zaboraviti čim katica povene? - Ah, siromašno cvijeće! i djevojka proplaka.

Onda mi istragne ručice i iščezne.

--- Mjesec dana prošlo je iza toga i još na nju mislim.

Dapače! Kad se Marine sjetim, pojavi se uz nju i slika plačuće djevojčice. Lebde mi pred očima, lebde dok se ne splinu obje u jedan lik: *u moj ideal*.

Dok ovo u sumraku pišem, vidim - nedaleko od sebe - sretnu majčicu s malim deranom na ruci. Mali pruža za mjesecom ruke: sad će ga dosegnuti, na! -- Pruži se, pruži, mladi junače!

Al tko će pametan pružati ruke za mjesecom?

Mrak se hvata. Gotovi smo!«

.....

- Poslije ovoga - reče Dušan - dolazi još slijedeći pripisak:

(Dva dana kasnije). »Barun Y. pozvao me za budući mjesec u lov: bih li, ne bih li? Pročitavši ono što sam prekjučer napisao, rekao bih: »Ne!«; al mi opet nešto šapće: »Idi« -- Pa zašto i ne bih? Lov će biti sigurno lijep. Idem!«

Dokle je Dušan čitao, povratila se naša brižna domaćica, nego nam valjda ne htjede smetati jer odmah otiđe u pokrajnu sobu. Dušan je ni ne opazi. Svršiv čitanje zapita: - No, pa kako vam se ovo vidi?

- Kolika razlika među ovim mirom i onim orkanom u pjesmi! - reče Janko. - Ja bih taj fragmenat krstio: »Iza oluje«.

- Pravo veliš - reče Vitold, zaboravljajući na bockanje. - Iz toga se vidi da se ljubav samo ljubavlju liječi - a meni se čini: Bogdan ljubi!

- I ja bih rekao da je tako - reče Dušan, pak nastavi pripovijest:

- To vam je bilo pod jesen godine 1879. U to vrijeme nismo bili zajedno. Ja bijah u gradu, Bogdan pako na selu koja dva sata od mene daleko - a u čarobnoj okolici. Ljeti i jeseni je onuda sve vrvjelo od putnika.

Češće smo se sastajali. Ili bi dojašio on k meni, ili ja k njemu.

Otrprilike tjedan dana iza kako je Bogdan ono - što sam prije čitao - zabilježio, dogodi se nesreća.

Vrativ se kući, nadoh nekakva kopljanika s pismom od Bogdana. Momak čekao dulje vremena. Čitam:

Dodi k meni, poludjet ću! Dodi odmah! Mrtvi ustaju iz groba!«

Prestraših se. Da nije sirota i zbilja poludio? Skočih na konja i tjeraj, tjeraj, dok ne stigoh na mjesto.

Pohrlim u stan. U prvoj sobi sluga zguren u kutu plače. U drugoj sobi Bogdan u vlastitoj krvi --

Zamaglilo mi se pred očima.

- Ljudi, zaboga, što je?

- Gospodin poručnik se je - prije pol sata - ustrijelio - javlja mi stražmeštar.

Bacih se na koljena kraj pobratima. Možda još živi! -- Svršio je.

Pitam slugu, kako se ta nesreća dogodila?

- Ne znam što je gospodinu danas došlo - odgovara sluga tarući suze. - Bili smo prije podne na klisuri, za kućom, - gospodin riše, ja ležim u travi. Došao na brežuljak i nekaki civilista, uz njega žena, s djetetom u naručaju. Za njima sluga. Došli su straga, gospodin ih ne opazi. Dijete se ozva, pružajući za civilistom ruke: »Tata, tata!«

Na taj glas moj se gospodin okrene. Gospođa vrisnu i pade na zemlju.

Gospodin poručnik pristupi k njoj, pogleda ju i ciknu. Pak skoči, kano bijesan, k civilisti, uhvati ga za vrat i hoće da ga s klisure baci.

Dijete vrišti. Gospodin pusti civilistu i otetura niz brijeg.

Poberem risarije i letim za njim. Žena osta ležeći u travi.

- Mlada ili stara?

- Mlada.

- A dijete?

- Od koje dvije-tri godine.

Pamet mi se poče miješati. Nema dvojbe: Marina s kćerju i suprugom! - - »Mrtvi ustaju iz groba«, pisao mi Bogdan.

- A što dalje?

- Kod kuće našoh gospodina gdje trga i gazi nekake papire. I onu sliku nad stolom je razbio.

- A gdje su ti papiri?

- Gospodin ih je spalio kako je vama onu cedulju poslao. I još je nekakvo pismo napisao.

- Gdje je?

- Odnio sam ga na poštu.

- Na koga je?

- Ne znam, nisam pismen. Kad se vratih, našoh gospodina mrtva.

Više nisam mogao doznati, al doznao sam i tako previše!

Ubogi, prevareni pobratime! Prevaren od one kojoj je svoje srce i svoju budućnost žrtvovao! O žene, žene, ljute zmije otrovnice!

Došao liječnik i pregledao ga.

Bio sam u predsoblju.

Kad je kraj mene izlazio, pruži mi nekakvo pismo.

- Pisano je slovjski, možda ćete ga vi razumjeti - reče. - A čemu da dođe u tuđe ruke? Vi ste mu prijatelj, a pismo mu je ležalo na srcu.

List taj bijaše krvav.

- Da - reče liječnik - krv je kroz svileni zavoj promočila.

Evo tog lista:

»Bogdane, dušo moja!

Kad ti ovaj list pošalju, onda znaj da se je već umirilo srce koje dršće dok ti ovo pišem.

Kad ti ovo pismo u ruke dođe, nemoj očajati, nemoj tugovati. - - - Tvoja Marina te je zauvijek ostavila.

Noć je. Otac počiva, tetka spava, a i dvorkinja mi - kraj postelje - usnu. Ustajem, da se - nikim nesmetana - s tobom rastanem, da se zauvijek s tobom oprostim.

Grozna je to riječ: »zauvijek!«

Bogdane! jedini, ljubljani moj Bogdane, ostaj zbogom!

Umirem. Umirem ljubeći te, kako bih te cijeli život ljubila.

Sad mi bar nitko više ne može braniti da te ne ljubim! Da, premili moj Bogdane! Ljubim te, a ljubiti ću te i preko groba.

Bit ću blažena, ako samo i ti budeš sretan.

Ja ću biti tvoj anđeo čuvar.

Bogdane! Kako te teškim srcem ostavljam. Znaj, dragi, da nerado umirem. Nerado nosim sa sobom u grob taj slatki san o sreći i srce puno ljubavi i prevarenih nada. - - - Nerado te puštam sama.

Ah, kako sretni moraju biti oni koji počivaju u istom grobu: ruka o ruci, srce kraj srca!
Al ti ne smiješ umrijeti! Bogdane, ne zaboravi nikad što si mi prisegao kad sam u Zürichu
bолоvala. -- Ti moraš živjeti!
Nadahnuta proročanskim duhom, vidim te kako stupaš sve više i više. Vidim te u sjaju slave
velika i sretna. -- Onda se sjeti i mene, a sad me zaboravi.
Dakle zbogom! Zbogom, dragi! Zbogom zauvijek!
Stupam u grob s tvojim prstenom na ruci, s tvojim likom u srcu. Stupam u vječnost kano
tvoja zaručnica. Tamo ćemo se opet naći. Zbogom!
Ah, koliko tog još bih ti imala reći! Vručica me hvata, snaga me ostavlja - moram svršiti.
Budi sretan!
Ja ostajem i pred bogom
Tvoja

Marina«.

.....
- Glava mi se mutila - nastavi Dušan. - Samo to mi bijaše jasno: Bogdan je prevaren, najsramotnijim
načinom prevaren.

Osvetit ću ga!

Raspitah se po selu za one inostrance. Našao se čovjek koji ih je u grad odvezao. Sjednem u
njegova kola: - Vozi što brže možeš!

Mrak se hvatao kad stigismo do kuće.

Kočijaš mi pokaza stan. - Eno baš sluga na vratima.

- Gdje je gospodarica?

- Leži. Bolesna je.

- A gospodar?

- U toj sobi.

Banem k njemu.

- Gospodine - počnem bez okolišanja - dolazim u ime pokojnoga prijatelja da tražim zadovoljštinu.
Izdaja vaše gospođe natjerala ga je u smrt. Odgovarajte!

- Moje gospođe? Kakve gospođe? Ja sam udovac.

- A Marina?

- Moja kći.

- A ono dijete?

- Kći moje druge pokojnice.

Vaša druga žena --

- Umrla pri porodu. Al što vas to briga? Što ćete sa mnom?

Koljena mi stadoše klecati. Sjedoh.

- Govorite: što ćete? Rekoste da dolazite u ime vašeg prijatelja. Ne razumijem ni vas ni njega. Što
sam mu ja kriv? Ja ga ni poznavao nisam! A moje dijete da ga je u smrt nagnalo? Moje dijete? A
čime? Možda time što je za njim plakala?! -- Zašto ju je ostavio? Što mu je bilo bježati u Crnu Goru?
Sirota je sve do danas mislila da je tamo i poginuo.

- Ali ono pismo od godine 1875. koje mu javlja da je Marina mrtva?

- Kakvo pismo?

Podah mu onaj krvavi list.

Razmataše ga, vrteći glavom.

Taj čas otvore se vrata pokrajne sobe. Na vratima ukaže se Marina, blijeda kano anđeo smrti. Morala je čuti naš razgovor.

Poput sjene pristupi k ocu, pogleda u list i sruši se. Odnegli smo ju u njezinu sobu. Uхватili ju grčevi. Odjurih po liječnika. Blizu je stanovao. Dovedem ga do vrata, a ja ostanem u hodniku. Bio sam smrvljen. Marino, anđele čisti, kako krivo te osudih!

Ubogi, ubogi Bogdane! Postradao baš nadohvat sreće.

Liječnik izlazi iz sobe.

- Kako je bolesnici?

- Dobro. Izdahnula je.

.....
- A tko je pisao onaj nesretni list? - zapita Janko.

- Marina, al očevidno samo za slučaj smrti. Kako je ono pismo Bogdanu u ruke došlo, ne saznah nikada. Marina sigurno nije zato znala. Nesretan slučaj, ili - -

- A da nije onaj Rus?

- Bog zna tko? Razmišljam o tom kad god se sjetim na onaj list: *Krvavi list* moje uspomene. Kad ga gledam, čini mi se da čujem -

- Pst, pst! - - Slušaj!

Iz pokrajne sobe čuo se tihi, pridušeni plač.

- Ah - reče Dušan, koračivši prema vratima. - Paula nas je slušala, plače.

- Tvoja gospođa?

- Da. Ona ista njegova Paula.

ZAŠTO SE RIBICA NIJE ULOVILA?

Sječaš li se gospođe Dewalove sa Bledskog jezera? - Pa kako se ne bi sjetio one divne, tankovite, vesele crнке - s onim nemoćnim starčićem bojadisane kose! No zar ih se zbilja ne sječaš? Baš su se bili vjenčali, pak su bili na Bledu - štono riječ - »med srkali«. Znaš kako se je stari uvijek oblizavao, pak mu se rugali da... Muči, molim te! ni ti ga štedio nisi! Baš od tebe potječe onaj »mot« da se stari sa svojom udovicom šeće! - - No hvala bogu kad si ih se napokon ipak sjetio! Ni ti, moj dragane, ne pamtiš ničega osim svojih vlastitih »vicova« - uz malen broj baš velik posao!

Tako je navaljivao mali, ulašteni oficirčić na svojega dugajliju-prijatelja.

- E pa što je s njom? - zapita dugajlija pružajući svoje mršave krake na obližnju stolicu, a u glasu i načinu kojim se pružaše, bijaše nešto ko da bi htio reći: - Mani me se time!

Mali to i počuti, pak se ražesti: - Što je s njom? - pitaš. Udovica, pak što je s njom? Ništa, al bi moglo biti svega i svačega!

- No, no, no! - mirio ga prijatelj. - Dakle udovica? Pa i ona ovdje?

- Da! Starome lani odzvonilo, a ona se prošle subote malone zaruči.

- Tako?

- Da što će? Mlada je, lijepa je, bogata je - pak zašto i ne bi? A udovica k tome! Ma neće, kažem ti, doduga: pastirve se love u potocima, a zlatne ribice u kupeljima. I za njom mnogi razapinju mreže - ako želiš, prikazati ću joj i tebe.

- Hvala ti! Ne volim zlatnih ribica, ja se hranim sa potoka. A tko će, molim te, baštiniti starčevu krunu?

- Bijes bi ga znao! Prije dva-tri dana bio bih se okladio za Nikicu: Husar a grof, što ćeš više? Ta znaš kako su žene za uniformom poludjele, doda mali, skromno se smiješeć, pa još k tome husar!... Zlatnoj ribici hoće se zlatne udice, a Nikica je čak i komornik. Nije šala, brate, zlatan ključ! Taj ključ ti otvara i gvozdena srca, kamoli ne bi udovičino, koje je i tako samo pritvoreno!

- E pak?

- Odbacila ga.

- Živjela! A zašto?

- Hm, skoro za ništa! Znaš onu o vragu i staroj babi?... Udovica bila grofu sklona, i toliko da se još zaruke proglase, kad eto tete. Mislili smo da je stara radi zaruka došla. Da, došla je radi zaruka - al da ih raskine! - Žao mi je Nikice, ako i nije zaljubljen baš do ušiju, zadužen je sigurno i preko ušiju - a udovica dobra partija!

- Pa što je bilo?

- Ništa, boga ti! Nastradao čovjek radi psa. Ma slušaj, pa sudi! - U subotu navečer bio ples na kom se imale zaruke proglasiti, a u petak došla teta, pak nas udovica pozvala na čaj.

Nikica bijaše te večeri tako dobre volje da mu ni kiselo držanje stare tete ne mogaše pokvariti veselja. Zabavljao je cijelo društvo, govorio za dva, a smijao se za četiri - ta znaš kako lijepe zube ima! - Napokon predloži udovica da igramo kakvu igru.

- Dobro! - reče Nikica. - Igrajmo se, a ja predlažem novu novcatu igru, ždrebajmo, pa koga ždrijeb zapade, neka ide kući - a ostali neka ga ogovaraju!

Cijelo društvo se nasmiija, samo stara osta namrgođena. - A čemu to ždrebanje i ogovaranje? Neka radije svaki štogod istinito pripovijeda, a kome dosadi, neka ide! Ja ga ogovarati neću.

Društvanice se malo poozbiľjilo, a stara poče:

- Poznate li, gospodine grofe, kapetana Nemetha?

Kako ga ne bih poznao, ta kapetan mi je!

- Tim bolje, pak ćete nam moći potvrditi što mi je on, uz put, pripovijedao.

- Izvolite samo, a ja već unaprijed potvrđujem.

- Dakle slušajte! Bio mlad časnik, a imao malo milo psetance imenom Joli.

- Joli?

- Da, grofe, Joli - reče stara uprijev svoje sive oči u Nikicu.

Psetance se priučilo redu. Na red dolazilo, na red odlazilo, a ma gdje bilo: na objed i na večeru bi došlo k stolu.

Jedne večeri ga bilo nije. Časnik se ljuti. Čeka. Pseta nema! Zove ga, traži ga, uzalud! I na počinak ide, a pseta još nema. Legav zapovjedi slugi da psa, kad se vrati, utopi.

Ujutro časnik još u postelji, a sluga mu javlja da se psetance vratilo.

- Kamen oko vrata! U vodu! - zagrmi časnik.

Sluga ode.

Za koji čas vrati se psetance mokro, s konopcem oko vrata, kamen se u vodi izgubio.

Cvileć od zime i muke, skoči psetance na postelju k gospodaru, tražeći zaštitu.

- Janoš! - dozivlje časnik slugu. - Janoš, nosi ga! Veži bolje, ili ćeš ti biti vezan!

Sluga ode, a psetance se više ne vrati...

Dok je stara pripovijedala, očijukala je s našim Nikicom takvim načinom da smo svi pogadali koga misli. A kad svrši, zapita ga:

- No, gospodine grofe, što velite vi o tome? Je l' da časnik ni srca ni duše nema? A pomislite samo, taj čovjek se ženi? Iz ljubavi se ženi - kako kaže - a nema ni srca!... Nego čemu srce? Trbuh je baš onako dio tijela kano i srce, pak zašto da baš srce u ženidbenim stvarima odlučuje? Trbuh je veći! Nije li tako, gospodine grofe?

I ta bi se jezikom trikrat opasati mogla!

Iza ove zadnje uvrede nije bilo Nikici druge nego uzmaknuti. On to majstorski učini!

Kano da stvar na njega ni najmanje ne spada, poče i on slične zgone iz vojničkog života crtati, i to tako zgodno i veselo da je začas cijelo društvo za sobom povukao.

Čim se je društvo razvedrilo, oprostio se Nikica jer da još istoga dana otputovati mora.

I zbilja ode drugi dan mjesto na zaruke, na željeznicu.

- A udovica?

- Morala ići na zabavu. I zato morala što je već za ples haljinu naručila bila, a i zato »da se ne reče«... Nikad je ne vidjeh vesele kano te večeri: smijala se i plesala do zore. Ali je njena najbolja prijateljica ipak svakome pripovijedala da se samo pretvara, a da joj je za grofom - i te kako - žao!

- A što ti, brate? Što sudiš: je li pravo da ga je stara onako napala?

- Znaš, dragi - otegnu dugajlija - znaš i sam da za sudiju nisam - ta zapeh već kod prvog državnog! - Al ja bih rekao da stara nema baš krivo.

- Da što! - uskipi mali. Osramotiti poštena čovjeka, a radi psa! Pas je pas - bilo mu ići u kaludere!...

Kako mu drago: ribica se nije ulovila.

FRAGMENTI IZ DNEVNIKA HRVATSKOG PESIMISTE

I.

Adamov pas ne bi jeo kruha ni za živu glavu, van da je namazan maslacem. Daj mu kruha, neće!
Gladi ga, nudi, neće!

Danas su ga ipak nadmudrili: namazali mu nos maslacem, pak suhi kruh pohlepno žvače - jer mu miriše po maslacu!

I ljudi su baš takvi psi.

II.

Bio sam kod čovjeka kojemu sam politički protivnik. Ne zatajih mu toga da je na krivoj stazi: stariji ga mrze, mlađi ga preziru. --- »Tako?« reče on dovedavši me pred dvije hrpe listova. »Varate se! Pregledajte malo bolje ove listine, pak ćete se baš o protivnom osvjedočiti. Evo, ta velika hrpa, to su *pouzdanice* od onih starijih koji su već u službi - a ona još veća, ono su *denuncijacije* od mlađih kojim se tek službe hoće...«

III.

Slušao sam danas razgovor hrvatskih đaka kod čaše vina. Slušao sam ih jer rado čujem domaće zvuke u tuđini, al što sam čuo, volio bih da nisam.

Pripovijedao neki - recimo Stern - kako se je dugo vremena oko neke djevojke zaludu pleo. Obećavao joj i ovo i ono, ali sve uzalud.

Napokon ju odveo na groblje, pak na humak neke Ane Stern. Tamo joj reče da mu je to majčin grob - a lagao je, ta pokojnica mu nije ni poznata bila - pa klekne kraj križa i obeća joj ženidbu. Djevojka mu tronuta pade u naručaj.

- Sentimentalna guska! - vikne netko, a cijelo društvo udari u smijeh.

- Izvrsno!

- Baš si ju dobro nasadio!

- Živio! - povlađivali đaci.

- Takve su žene! - dovrši naš delija. - Od toga su mi dana njena vrata i danju i noću otvorena.

- A hoćeš li ju zbilja uzeti?

- Ta nisam lud! - nasmija se naš đak i s njim cijelo društvo.

- - - Dakako! samo luđacima prisega je sveta. Samo luđaci su pošteni, a naši su mladići vrlo - pametni!

Pa ti isti ljudi bit će za koju godinu naše *sudije!*

IV.

Sjedim eto u hladu vočke: jedna joj grana rodi trešnjama, druga višnjama. Vrepci pako zoblju i trešnje i višnje, pa kad se do sita nazoblju, svađaju se da li je trešnja ucijepljena u višnju ili višnja u trešnju?

Svađaju se: misliš, iskopat će si oči! Neće, brajane moj, ne! Oni ti se deru samo dok ogladne - pak opet zoblju i trešnje i višnje...

.....
Dosadila mi ta vrapčad! Da sam vlastan, posjekao bih to stablo do korijena! Nek iznova raste. Vrepci i tako izjedoše sve!

Neka naraste višnja ili trešnja, meni je svejedno. A možda bi si i vreci dotle druge hrane našli!...

V.

Gledam kako ribar na živoj žeravici peče ribu. Sirota se pekući cmari, rekao bih cvili.

- A znate li, gospodine - zapita me stari Mata - zašto riba plače?

- A zašto?

- Jer se peče samo s jedne strane. Da ju okrenem odmah bi prestala.

Stari okrenu ribu, i cviljenje zbilja - bar za časak - prestade.

- Eto, gospodine, kakva je silna polakšica kad te - s jedne strane pečena - na drugu okrenu.

- Okreni ju, Mato, i opet joj je siroti dodijalo. Olakšaj joj!...

I nas treba opet okrenuti!

VI.

Sve sam ljude nekoć - o kojima ništa loše znao nisam - za *poštene* držao. Prevarih se često, pak se žalostih.

Sada držim svakoga - o kome što valjana ne znam - *nepoštenim*.

I sada se češće prevarim, samo što se naveselim kada se prevarim.

VII.

Pripovijeda se o nekom čovjeku da je svaki dan drugome svecu palio svijeću - a na mesopusni utorak i samome paklenome vragu. Za to prijateljstvo da ga je đavo i uzeo. Tako narod.

Poznajem i ja čovjeka koji bogu i vragu služi i kome je svaki dan mesopusni utorak sudeć po svijeći koju vragu pali i po krabulji koje ne odlaže već da ju kojom drugom obrazinom zamijeni... A vrag? Kumuje mu! - - -

VIII.

Bijes odnio i te naše *črčkare!* Pomahnitali, što li?

Svaki ti jaše svoga magarca, a čim ga uzjaše, umišlja si, da je »Spasitelj svijeta« i da jaše u Jerusolim - a kad tamo, eto ih u Babilonu!

Svaki dan se piše »čistije« i nerazumljivije, u pravopis pako uvlači se *moda*.

Već nijedan naš profesorčić - koji je po nesreći u crnilo prste umočio - ne miruje dok i on čega izmudrio nije, a takvih se uvijek nade koji ga »četveroručke« slijede.

Mjesto da se svi skupa složimo, mi se još više cjepkamo. Hoćemo li se ikada složiti? Teško.

Raskolništvo i partikularizam nama Slovjenima tako je u krvi da ih se - dok je i cigle kapi te krvi u nama - lišiti ne možemo. Ta razne pijavice nam je već dosta isisaše, a mi još uvijek svaki na svoju!

Dokle ćemo tako?

Čujem vas da još niste sa jezikom načistu, da još niste sa pravopisom gotovi? Pak? - - zar se ne bismo u čemu već *gotovom* mogli složiti? - - -

Al čemu da se tim mislima mučim? Jalov posao, brate! A da još rečem što mislim, složili bi se sigurno, prvi put u životu, i složno - na mene navalili!

Mani se!...

IX

Zalud se otimljem pesimizmu kad mu se nikako oteti ne mogu! Svaki dan donosi nova razočaranja. -
- Ljudi kojima sam nekoć tražio mjesta nad *zvijezdama*, zaslužuju mjestance jedva za koju stopu *nad travom*...

Pak da ne izgubiš vjere u boga i ljude? - - - Ne! Pa makar još i crnji dani došli: *Vjerujem u boga, vjerujem u narod!* Vjerujem i u pravednost božju i u životnu snagu naroda hrvatskoga, a od obojega se boljku nadam.

Hrvatski sine! Ne budi malodušan: Vjeruj!

»Vjeruj, vjeruj - spasit će te vjera!«

ANDELAK

Napisao sam u »Fragmentima« kako je neki pravnik djevojku na groblju prevario. Nešto tomu slično, a ipak posve različno, pripovijedao mi je neki prijatelj o sebi:

»Dugo vremena očijukao sam s nekom mladom udovicom«, reče. »Nisam imao prave prilike da se s njom upoznam, nego bih - kad bi uza me prolazila - uvijek po koju lijepu njezinomu jedinom djetetu, djevojčici od kakve tri-četiri godine, dobacio.« - Kćeri kaže, majci namjenjuje! - -

Djetešce me već poznavalo, pak mi se smiješilo već izdaleka. I ručicama bi znalo mahati!

Spomenuti mi je da ta udovica u ono vrijeme crnih oprava već nosila nije. Tim više sam se začudio, kad sam se vratio s dopusta, opaziv ju u najcrnijoj tugi.

Upitah za uzrok. »Dijete joj umrlo«, rekoše mi. Ono malo, veselo dijete, pak mrtvo!...

Moram po istini reći da me se je ta vijest vrlo kosnula. Ljubim uopće djecu, al ono malo kano da je bilo moje! - I vijenac mu na grob položih. Kad je drugog dana majka došla da obađe čedo, nađe i moj vijenac s natpisom: »Svojoj maloj prijateljici«.

Taj vijenac otvori mi srce žalujuće majke. I utrgnuto cvijeće znade katkada plod donijeti!

A što da duljim? Ta znaš kako se ta naša ljubav svršava! - Za neko vrijeme otputovala udovica k majci u Njemačku, a iza tri godine se vratila s dvogodišnjim djetetom - svoje udate sestre.

To dijete je primila za svoje. Kad ga vidim kako se milo smiješi, sjetim se uvijek one svoje male prijateljice. A jesu si slični ti anđelci!...

Sveto pismo kaže: »Tko mnogo ljubi, tomu će se mnogo oprostiti«.

Ljubav razrješuje.

III. NOVO »LIŠĆE«

SAMOSTANSKA PRIČA

Mladić stupa za novica u križare. Godinu dana skrušenom se molitvom na sveti red pripravlja. Sutra će ga zaređiti, danas ga otac gvardijan ispovijeda.

- Ljubim! - šapnu mladić. - Ljubim, a te ljubavi ni najskrušenijom molitvom ne mogu iz srca istjerati!
- Idi u miru božjem - odgovori starac. - Bičuj se, posti i moli još godinu dana.

Mladić ode i poslušao.

Za godinu dana eto ga opet: - Oče! bičevao sam se do krvi, molio sam do ludila, trpio sam i glad i žeđu, ali ju sve žešće ljubim... Pomozi!

- Nema ti pomoći - reče starac - idi i uzmi ju za ženu.

Mladić ode i poslušao.

Za godinu se dana vratio.

- Eto me, oče, zaređi me! Tvoj sam i dušom i tijelom!

- A ljubav?

- Ljubav? - uzdahnu mladić. - Nestalo je!

BIJELA ŽENA

Čuo sam u djetinjstvu priču o bijeloj ženi bez glave koja neposlušnu djecu u more vuče - a kako sam bio dosta neposlušan, ne čudim se ni najmanje što tu ženu vidjeh kad me neke večeri mrak kraj mora zateče.

Vraćajući se naime kući, opazih ju iznenada gdje se kraj obale bijeli. Prestraših se, te bjež!

Badava! Bijela za mnom! -- Čujem ju kako me tjera - sve bliže i bliže ju čujem... Čutim kako za mnom posuže... Još trenutak... Sad!... Sruših se od straha, pokrivajući si oči rukama.

Tako me zateče stari Toma:

- Mali, što plačeš? Što ti je?

Još uvijek u strahu prožmirih malo kroz prste. Tko je?, a opazivši staroga, odlanulo mi.

- No, govori! Što ti je?

- Bojim se.

- Koga vraga?

- Žene - promucah.

Starac se grohotom nasmije. Taj smijeh me napuni odvažnošću.

- Bojim se bijele žene - rekoh.

- Kakve žene?

- Bijele žene bez glave. Gonila me od mora dotud - i za skut me već lovila!

- Babarije! - reče stari. - Gdje si ju vidio?

Teškom mukom nagovori me da mu to mjesto pokažem.

Vratismo se k moru. E, pak što nađosmo? Bijelu stijenu! - - A ja sam čuo kako »bijela« za mnom trči i čutio kako me lovi!...

Strah je vrag! A najbolje sredstvo proti njemu: gledati mu otvoreno u oči.

Tko pred strahom prozor zatvara, otvara mu vrata.

VEZAN!

Kažu da sam bio nevaljan dječak, a bit će istina što vele, jer se sjećam više na kazne nego na pohvale.

Nego su te kazne i bile malo čudne!

Tako se sjećam kako smo ja i Vicko tukli susjedovu mačku. Ma, i bila vam to gadna, siva mačketina, krmežljivih očiju - a još rekli da je »višća«! - Pa tko je ne bi?!

Optužili nas našim starijima.

Mati me oštro pokara i zabrani mi toga dana na igru. Da ne utečem, sveže me za ruku, pak za nogu od stola: jedva toliko slobode da sam mogao do prozora. Prislonih se uz okno, pun jeda i prkosa: - Pokazat ću ja majci koliko me je briga na njezine kazne! a vara se ona ako misli da me to što boli. -

A kad začuh kako Vicko plače (njegova ga je majka šibom od objeda protjerala), počutih dapače neku radost.

Dotle se moji vršnjaci pred kućom skupljali na igru, a zamalo eto i Vicka. Otro suze pak se i on umiješao među igrače.

Gledah ih dok me ne spaziše. Počeše me zvati: - Dođi dolje!

- Neću!

- Aha - reče Vicko - ne smije, zatvoren je - te mi pokaže »nos«.

Uh, da mi je bliže!

- Nije zatvoren, ne! - oglasi se netko iz kuće. - Svezan je!

Počeli mi se rugati, svi, osobito Vicko.

Uh, pak baš on!

Počeh trgati svoje okove, ali su čvrsti: ne pomažu ni zubi ni nokti! A svana mi se rugaju i smiju...

Trgah, trgah, dok mi krv iz ruke ne šikne; a videći da je uzalud, zgurih se u kut i počeh plakati... - Ah, zašto nije i mene majka kano Vicka? Ne bih mario ni za glad ni za šibu - samo da nisam vezan!

Samo narodi podnašaju radije okove nego glad.

Onako kukavna zateče me mala sестrica. Videći da sam krvav i da plačem, prituli se k meni te i ona zaplače.

- Ne plači - rekoh - ta mene ništa ne boli.

- Pa zašto plačeš?

Ne znađah ni sam: zašto? Radi bolesti sigurno ne.

A volio bih i danas da mi se željezo takne *lubanje* nego li *ruke*!

MOJI SNI

Čudili se što još hrvatski znadem premda sam već toliko godina od kuće. - Pa kako to da nisi zaboravio?

- A kako bih?! Ako i ne govorim hrvatski, to ipak hrvatski *snivam* - a snivam vrlo često...

Bog zna hoće li se ti moji *hrvatski sni* ikad obistiniti? -

NAŠ PRIJATELJ KAPETAN

K našem stolu dolazio bi često i neki mali umirovljeni kapetančić od lovaštva. Rado je k nama konjanicima dolazio premda je u mjestu bilo i pješadije, kano da ga neka tajna sila k nama priteže.

Bio vam to čovjek dobroćudan i veseo, i ne bijaše mu baš u ničem prigovora, ako ne, što se je malo previše junačio. Ali mi nismo ni tomu prigovarali: kod konjadije se baš ne gleda za konjski nokat!

Dosta bismo se nasmijali kad bi nam što pripovijedao, ne istražujući čemu se više smijemo: njegovim pripovijestima ili njemu samomu! Bio je siromah i šaljiv i smiješan.

Humor leži u opreci između junaka i njegova junaštva.

Eh, silne junačine!

Tijelo mu sitno i mršavo, noge slabe i škljecave, ručice prozračne, a prsti tanki i dugi kano noge u pauka. Pak tko se ne bi nasmijao kad se tako sićušan uzvrpolji?!

Na tankom nagužvanom vratiću njihala se mala, bojadisanom bradom zaraštena glava. Al kakva to glava, gospodine moj! - Lubanje plješive, šiljaste, čeka niska, očiju velikih izbečenih, nosa dugačka, oštra. Eh što ćeš? Da ju je kupovao, bio bi si možda ljepšu izabrao!

Gledajući ga u lice, rekao bi da ne ima nego nos i oči. Fino prorezana usta u bradi mu se gube; samo kad se nasmije, vidjet ćeš da prilično daleko sižu i da su puna malenih kano kukuruz žutih zubi.

A da ga istom vidiš kako je obučen! Časnici su uopće u civilnim haljinama ili smiješni ili nakazni - a kojigod i jedno i drugo.

Al nemoj ti zato misliti da se i naš kapetančić oblači kano i drugi penzioneri, naime: po najnovijoj modi *prošloga* stoljeća.

I toga bi mu se još htjelo!

On ti se obukao kao kakav dandy, samo što je pri to - više od neznanja nego od zle nakane - u koječem pogriješio. Krojaču je strogo naložio da mu kaput skroji »u tančinu«, a hlače da budu ne samo kratke nego i uske; osim toga obuo bi bijele bječve mjesto bojadisanih, a to ti je, brate, smrtna grijeh, kad obuješ izrezane cipele!

Riječju, lik ga junačinom ne odaje, pak kada se hvalisati stane, moraš mu se od srca nasmijati.

Al mu nije bogzna kako ni zamjeriti što se tako junači. Otkada je ono David nadjačao Golijata, umišljaju si kojekakvi patuljci da su jači od gorostasa...

Naš kapetan napripovijedao nam se silnih čudesa o svojem junaštvu od pedeset i devete i šezdeset i šeste godine. Čak i uzmak poslije Sadove umio je na junačke gusle odguditi.

- Da, reče, morali smo natrag! Zapovijed je bila takva, a tko će se protiviti zapovijedi?! Al je razlika: uzmicati i uzmicati. Baš sam s mojom kumpanijom jurišao neprijateljske šance, a eto zapovijedi: »Natrag!« Što ćeš?! Zapovjedih: »Halt!«, a kumpanija kano zid; »Kehrt euch!«, a sva kumpanija se okrenu na lijevoj peti. E, moja kumpanija, to vam je bila kumpanija, a ne onakva kakve su danas! - -

Ja na čelo, a ljudi za mnom: »Eins, zwei, eins, zwei!« pak tako sve do kasne večeri u najljepšem redu.

- A jesu li i ostale čete tako lijepo uzmicale?

- Bogme nisu! Ej, moj brajane, tu ti se već nije pitalo ni tko sluša ni tko zapovijeda, već se je bježalo te bježalo! Samo moja kumpanija za mnom lijepo i mirno; korak za korakom, kano da se ide na pir! - Al malo da bjegunci i mojih ljudi za sobom ne povukoše. Oni pred nami neka bi i bježali, al nahrupiše straga draguni, vičući »Bjež, bjež! Prusi!« Pak što ćeš? Al ja, ne budi lijen, ulovim onoga koji se je najviše derao, za nogu, evo ovako ulovih - pokazivaše kapetančić loveći po zraku svojim sitnim prstićima dragunovu nogu - evo ovako, gle! pak s njim o zemlju. Draguni se zapanjili, pa videći kako se moji ljudi smiju, povratila se i u njih duša pak se primiriše. Ništa neće kukavice tako osokoliti nego kada vidi da se onaj koji pogibao s njim dijeli, toj istoj pogibli smije.

- A što si s dragunovim konjem? - zapita naš major koga je očevidno od svega još najviše onaj konj animao.

- A što bi s konjem? Uzjahah ga! a moj dragun pješice uza me.

Taj događaj vrlo nam se dopade, a nađe se i umjetnik koji ga - u tri slike - prikaza.

Na prvoj slici vidiš kako se jurišajuća kompanija na lijevoj peti okreće; druga slika pokazuje kako naš junak poteže draguna za nogu; a treća - ponajljepša - kako je naš kapetančić podvinuo na konju noge kao Arapin na devi, pak pušeci cigaretu prezirno gleda u draguna koji uz njega pješice kasa - a jezik, od umora, do koljena objesio.

Da ne bude te - po naravi risane - slike, bili bismo možda na onu zgodu i zaboravili, al tako nam je bila još dobro u pameti kad se je dragunski obrstar, grof X. - putujući u Tirol - k nama vratio.

Gorostas od čovjeka, uzvio se kano kula; objesio brke kano jela grane. I jak i visok, kano da je odrastao u hrastovoj šumi. Teško si ga konju koji ga nosi!

- Čuješ - reče mu major za večerom - i za tebe mora biti teško naći konja!

- Istina je - odgovori obrstar - pak sam ipak i takva konja već imao koji je mogao nositi ne samo mene već još i drugoga uza me. Al i to je istina da sam onda štogod i lakši bio, ta već je tomu dvadeset godina.

Bijaše vam to šezdeset i šeste, poslije Sadove. Gladni i izmučeni vraćasmo se natrag. Prusi za nama.

Imadosmo zapovijed sudržavati neprijatelja da pješadija može uzmaknuti, pak stoga zaostasmo. Ali koja korist? Tu se nije uzmicalo već bježalo. Ljudi srnuli natrag dok su mogli, a bježeći padali od umora kano muhe. Koji bi pao, na to ga se ne bi gledalo, već preko njega.

Uz put ležale puške, telećaci i kabanice, kano da si sred bojnog polja. Na takvoj jednoj kabanici opazih čovuljka. Pogledah ga bolje, oficir!

- Hej, družo - rekoh, - naprijed! Prusi idu.

- Ne mogu - reče - sustadoh.

I viđaše se na njemu da je sustao: pozelenio kano zelembać, savio se u klupko kano pauk.

- Dopusti, družo - rekoh mu, pak se prignem i dignem ga k sebi na konja. A moj konj iznesao bogme i mene i njega!

Dok obrstar tako govoraše, raskolači kapetančić u njega oči, a kad spomenu kako je onoga maloga k sebi digao, skoči on na junačke noge pak obrstaru oko vrata: - »Ta to sam ja bio, ja!« - kliknu, grleći ga.

Taj čas zaboravi mali na svoja junaštva, a i mi - za dobar trenutak - na njih zaboravismo.

Bijaše vam to zbilja prizor tako ganutljiv i svečan da ga ni smijeh neke mlađe gospode no mogaše ruglu izvrći!

Naš »pukovnijski« pjesnik obeća napisati o tom baladu, a onaj naš slikar zagrozi se da će ju ilustrirati.

Međutim, dok oni to učine, evo vam predbjeznoga oglasa o junakovanju »Pipina Maloga« po češkim poljanama.

RJEČNIK

Armer Teufel (njem.) - jadnik, bijednik

chudáček (češ.) - siromašak
crijepi - krhotine

duelirati se (franc.) - sudjelovati u dvoboju
Du hast Diamanten und Perlen (njem.) -
Ti imaš dijamante i bisere

Eins, zwei (njem.) - jedan, dva
Evviva la bella Bianca! (tal.) - Živjela lijepa
Bianca!

Fertig (njem.) - gotovo

gamin (franc.) - deran, uličnjak

Halt! (njem.) - Stoj!

Ist denn der Mensch wahnsinnig? (njem.)
- Je li čovjek poludio?

karcer (lat.) - nekoć školski zatvor na
nekoliko nedjeljnih sati
Kehrt euch! (njem.) - austrougarska vojna
zapovijed, "Nalijevo krug!"
konjadija - konjica, konjaništvo
križari - katoličko laičko udruženje

lovaštvo - izraz kojim su u Hrvatskoj
nazivane austrougarske lovačke kumpanije,
jegeri

**Mein Liebchen, was willst du noch
mehr!?** (njem.) - Drago moje, što još više
želiš!?

mot (franc.) - riječ, izraz

noir (franc.) - crn
normalka - pučka škola, osnovna škola
novic (lat.) - novak, iskušenik, kandidat,
kandidat za redovnika

obrstar (njem.) - pukovnik
Offiziersdiener (njem.) - oficirski sluga,
posilni

par distance (franc.) - izdaleka, na daljinu
Phintias će naći Damona - Damin i Fintija,
simboli vjernog prijateljstva, dva mlada
filozofa u službi sirakuškog vladara Dionizija
Mladeg; on je Fintiju osudio na smrt, ali je
osuđenik prije smaknuća zamolio da ga na
nekoliko dana pusti kući kako bi mogao
posvršavati neke poslove. Dionizije to
dopusti, ako bude Damon svojim životom
jamčio za prijatelja. Fintija se vratio u
posljednji tren kad je Damon umjesto njega
već stajao pod vješalima; videći toliku
vjernost, Dionizije oprostio Fintiji.

plješiv - ćelav

pouzdanica - u nekadašnjoj parlamentarnoj
praksi pismo kojim birači izražavaju svoje
zadovoljstvo politikom svog zastupnika
Pro pána boha, koukej! (češ.) - Gospoda ti
Boga, gledaj!

prvi državni - prvi diplomski ispit na
pravnom fakultetu

rouge (franc.) - crven

Sadova - mjesto u Češkoj gdje su 1866.
Prusi porazili austrijsku vojsku

šljivarka - naziv za pripadnicu nižeg
(zagorskog) plemstva

špitalac - bolesnik, ograničeno sposoban
vojnici

Švajca (njem. **Schweiz**) - Švicarska

The rest is silence (engl.) - Ostalo je šutnja
(citat iz Hamleta)

višća - vještica